

ПИТАННЯ МОВИ, СПРАВА БУТТЯ НАЦІЇ

***Матеріали
науково-практичної конференції
(Чернігів, 21 лютого 2016 р.)***

**Чернігівське обласне об'єднання
Всеукраїнського товариства «Просвіта»
імені Тараса Шевченка**

**Ніжинська міськрайонна благодійна організація
«Благодійний фонд «Ніжен»**

**Національний
архітектурно-історичний заповідник
«Чернігів стародавній»**

ПИТАННЯ МОВИ, СПРАВА БУТТЯ НАЦІЇ

Матеріали науково-практичної конференції

(Чернігів, 21 лютого 2016 р.)

Чернігів
2016

УДК 81'272'42(06)

ББК 81-67я431

П 32

*Рекомендовано до друку
Правлінням Чернігівського обласного об'єднання
Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка
(протокол № 1 від 23.02. 2016 р.) та науково-методичною радою
Національного архітектурно-історичного заповідника
«Чернігів стародавній» (протокол № 2 від 29.02.2016 р.)*

Редакційна колегія:

Олена Бросаліна, Анатолій Зеленько, Людмила Зіневич,
Інна Непотенко, Василь Чепурний, Сергій Черняков (відп. секр.),
Микола Шкурко (голова), Василь Шусть (заст. голови)

Літературний і науковий редактор Ігор Бурковський

П 32 **Питання мови**, справа буття нації: зб. матер. конф. / Чернігів.
обл. об-ня Всеукр. т-ва «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, Ніжин.
міськрайон. благод. орг. «Благодійний фонд «Ніжен», Нац. архіт.-іст.
заповідник «Чернігів стародавній» / Редкол.: Шкурко М. (голова) [та
ін.]. – Ніжин: Вид. Лисенко М.М., 2016. – 112 с. + 2 ст. ілюстр.

*Матеріали науково-практичної конференції «Питання мови,
справа буття нації», проведеної в м. Чернігові в Міжнародний
день рідної мови, містять міркування довкола мовної ситуації в
Україні, почасти на міжнародному тлі, та конкретні пропозиції
щодо її оздоровлення, звернені до влади.*

УДК 81'272'42(06)

ББК 81-67я431

Усі права застережено.

У разі цитування матеріалів посилання на збірник обов'язкове.

На обкладинці:

Семаргл – зображення, що збереглося на капітелі
Борисо-Глібського собору (XII ст.) в Чернігові.

© Автори статей, 2016

© Видавець Лисенко М.М., 2016

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	6
<i>Бросаліна О., Зеленько А., Чепурний В., Шкурко М., Шусть М.</i> Питання мови, справа буття нації : Звернення до наукової спільноти і державників України	10
<i>Блоконь І.</i> Рецензія на «Звернення» за темою: «Питання мови, справа буття нації» Олени Бросаліної, кандидата філологічних наук, Анатолія Зеленька, доктора філологічних наук, Василя Чепурного, Миколи Шкурка, Василя Шустя, кандидата педагогічних наук....	14
І. МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СТАТУСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	
<i>Бутко С.</i> Державна політика відновлення та збереження національної пам'яті українського народу: роль і місце Українського інституту національної пам'яті.....	16
<i>Шкурко М.</i> Державотворче завдання	25
<i>Коваленко В.</i> Удосконалення законодавчо-нормативних актів – основа застосування української мови в Україні	30
<i>Тимошик М.</i> Як виправити мовне питання в закладах культури, освіти, науки?.....	39
<i>Демиденко В.</i> Правове забезпечення захисту й розвитку інтелектуально-мовного капіталу народу України.....	43
<i>Блоконь І.</i> Визначальний вплив мовного середовища на формування національної ідентичності.....	46
<i>Галковська Н.</i> Державна мова й сучасний український учитель	50

II. МОВА І СУСПІЛЬСТВО

Михед П. Мова в суспільстві: “learned helplessness” 53

Шусть В. Психологія мовлення управлінських еліт України як віддзеркалення кризової трансформації політичних цінностей суспільства 59

Бурковський І. Чи матиме українська мова гідне майбуття? 64

Ющук І. Умова збереження мови й нації 71

III. ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Зіневич Л. Із досвіду роботи безкоштовних курсів української мови в Чернігові 75

Грецький О. До мовного питання в сучасній Україні та Німеччині 79

Ткаченко В., Ковбасенко Ю., Понамарчук Д.
Європейське мовне законодавство й чинний механізм реалізації статусу української мови як державної (у зіставленні з досвідом Франції та Словаччини) 83

Онищенко Н. Українська освіта в Нью-Йорку 92

Резолюція № 1 конференції
«Питання мови, справа буття нації» 97

Резолюція № 2 конференції
«Питання мови, справа буття нації» 97

Пропозиція Святослава Караванського 98

Васютинський В. Слово від експерта (Рецензія на збірник матеріалів науково-практичної конференції «Питання мови, справа буття нації») 99

<i>Шкуліна А.</i> Пісня про оборону.....	101
<i>Галковська Н.</i> Коли замовкне мова	105
Фоторепортаж	
<i>Автори збірника</i>	107
<i>Подяка за допомогу в організації конференції</i>	109

ПЕРЕДМОВА

Науково-практична конференція в Чернігові, що її матеріали публікуються в цьому збірнику, наразі не привернула до себе значної уваги. Конференція була скромна за статусом, кількістю учасників та їх титулованістю, виголошені доповіді – неоднакові за науково-теоретичним рівнем та значущістю порушуваних питань, але на ній пролунали дуже важливі речі. Лейтмотив конференції можна окреслити як нагадування (хоч як дивно воно звучить для громадян цивілізованих країн), що влада повинна виконувати чинні закони, насамперед Основний Закон – Конституцію, та інші нормативно-правові акти – тут ідеться тільки про ті, котрі стосуються української мови. Крім того, звертається увага на недосконалість або й непридатність низки цих актів та необхідність їх поліпшення чи ухвалення нових, висвітлюється зарубіжний досвід; висловлено й ще деякі міркування стосовно оздоровлення мовної ситуації в Україні.

На жаль, від досконалості далека й нині чинна Конституція 1996 р. – обмежимося текстом однієї її статті, 10-ї, де, серед іншого, читаємо: «В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України». Офіційного тлумачення цієї частини Конституції немає, і логічна інтерпретація – як її, цю частину, розуміти й, головне, як її узгодити з попередніми частинами – річ вельми проблематична. Взявши це, м'яко кажучи, недоопрацьоване конституційне положення ізольовано, можна витлумачити його так, як висловився в одній з передвиборчих промов горезвісний В. Янукович: «Нікакіх агранічений для рускава язика!». І складається враження, що саме ця частина Конституції – і то в наведеній щойно інтерпретації – якраз і визначає мовну політику нинішньої влади, так само, як і попередньої (при цьому безглуздий пункт про розвиток російської мови в Україні – насправді цей розвиток здійснюється, природно, на території РФ – розуміється як забезпе-

чення подальшої експансії згаданої мови). Але така політика є політикою лінгвоциду, поступового вбивства української мови (та й не лише української).

Та попри свою недосконалість чинна Конституція містить і вельми слушні положення. Серед найважливіших із них – перші дві частини тієї ж таки статті 10-ї:

«Державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя по всій території України».

Для першої частини є й досить докладне тлумачення Конституційного суду. І ці частини Конституції наші посадовці всіх рангів часто-густо ігнорують (цим, звісно, ганебна проблема безкарного зневажання чинних в Україні законів далеко не вичерпується). Тимчасом дані положення, що мають особливе, виняткове значення для буття української нації й української держави, влада має виконувати особливо ретельно.

Ініціатор і спонсор конференції – ніжинський підприємець, просвітянин Микола Шкурко – звернув увагу, що для належного виконання згадуваних правових норм необхідною є спеціальна державна інституція. Він бачить її як Інститут української мови, пропонуючи трансформувати певним чином однойменний інститут Національної Академії наук України – тобто вивести його з тієї структури й надати йому, поруч із науково-дослідною, адміністративно-регулятивної функції. Назва й «зовнішня форма» проектованої інституції принципового значення не мають (так вважає й автор ідеї) – це може бути, скажімо, державний комітет, але потрібно дещо зауважити щодо способу її створення. Академічний Інститут української мови має лишатися, і слід усіляко роз'яснювати владі неприпустимість проєктів про «реорганізацію» (ліквідацію) його через злиття з суміжними інститутами, оскільки подібна економія на науці – дикість, несумісна з іміджем цивілізованості. Установ, що тим чи іншим

чином слугують українській мові, маючи її сферою своєї діяльності, у нас аж ніяк не надлишок – навпаки. Отож варто збільшити їх число бодай однією, пропонованою тут – тобто вона має бути створена з нуля.

М. Шкурко та інші учасники конференції брали за взірєць Український інститут національної пам'яті – він справді демонструє певні успіхи у своїй діяльності. Разом з тим зазначений Інститут може правити за аналог проєктованої структури лише частково, оскільки їхні завдання досить відмінні. Зокрема, важливим складником діяльності останньої має бути контрольна функція (є чималий досвід такої практики, наприклад, Центру державної мови Латвії, його аналогів в Естонії та інших країнах) – тут дуже потрібна буде допомога сильної громадської організації, на кшталт колишнього Товариства української мови імені Тараса Шевченка (свого часу підступно, в обурливо шахрайський спосіб зліквідованого під плащиком об'єднання з теперішньою анемічною «Просвітою»).

Загалом же не можна не визнати, що спеціальний державний орган, який забезпечував би належне функціонування в Україні державної української мови, поза всяким сумнівом, необхідний – надто враховуючи, що українська мова зазнала страшних втрат і тяжкого занепаду за часи московського панування. Тому резолюція конференції звертає на це увагу центральної київської влади.

Для центральної київської влади в цілому, на відміну від японської, ізраїльської, французької, польської, словацької, грузинської чи й такої, як московська, цінність національної мови, значення її для держави – речі чужі й незрозумілі. Тут не місце намагатися просвітити наших владоможців щодо цих матерій, наразі досить того, що в ешелонах влади все-таки були (і зараз є) люди, котрі розуміли такі істини, і котрі спромоглися впровадити відповідні правові норми – і наші владоможці, повторимо ще раз, зобов'язані ці норми виконувати.

Заперечень на це знайдеться чимало: «не на часі», «дискомфорт для російськомовних», «російськомовні теж воюють», «лю-

бити Україну можна й російською мовою», «це роз'єднує країну» й таке інше – і не матиме значення, що кожне з цих заперечень не раз уже спростовувано, не кажучи про принципову абсурдність аргументів, які виправдовують систематичне невиконання законів державними службовцями. Отож імовірність того, що такий заклик до влади буде почутий, невелика, і навіть у разі створення подібної інституції на ефективність її роботи за нинішніх умов сподіватися важко, так само важко й очікувати в цих умовах серйозних результатів від ухвалення кращих законів. Однак порушувати такі питання, розробляти такі проекти й ставити перед владою відповідні вимоги, безперечно, потрібно. А ще потрібніше, як уже писав автор цих рядків, щоб національно свідомі українці організовувалися – тільки тоді майбуття мови та нації буде надійно гарантоване.

Ігор Бурковський,
магістр філософії,
кандидат філологічних наук

Звернення до наукової спільноти і державників України Питання мови, справа буття нації *

Агресивна фаза російської експансії мотивується державною політикою РФ щодо «захисту» російськомовних на Україні (Федеральний закон від 24 травня 1999 року № 99–ФЗ «Про державну політику Російської Федерації щодо співвітчизників за кордоном»; чинна «Концепція зовнішньої політики Російської Федерації», затверджена 12 лютого 2013 р.). На офіційному рівні (зокрема, у виступі Президента РФ В. Путіна 29 листопада 2006 року перед представниками російської інтелігенції) ідеться про формування т. зв. «Русского міра» – насамперед на території колишнього СРСР.

Напрошується логічний висновок: тривала багатолітка війна проти України припиниться тоді, коли не стане головного приводу для такого «захисту», що ним насправді зручно прикриваються економічні та інші інтереси Росії та її посібників на Україні.

Для громадян України це означає необхідність відмови від російської мови як засобу спілкування в повсякденному житті. Зрозуміло, що для кожного (за винятком наймолодших) це має бути осмисленим, добровільним рішенням, і що в масштабах країни такий процес, навіть за створення для нього сприятливих умов, буде досить тривалим у часі. Отже, сподіватися на швидкий мир (воєнний, торговельний, інформаційний) з Росією не доводиться...

Успіх російської експансії в Криму й на Донбасі пояснюють ідеологічним впливом російської пропаганди (підсиленої принадою значно вищих зарплат і пенсій). Звісно, вона провадиться російською мовою, тому близька російськомовним громадянам. Ці

* Первісну версію цього Звернення надруковано в скороченому вигляді в газеті «День» № 14–15 від 29–30 січня 2016 р.

громадяни у своїй більшості (хіба що за винятком жителів етнічно вичищеного та заселеного переважно росіянами Криму) є етнічними українцями, які перейшли на російську мову.

Цей процес переходу можна назвати перекодуванням пам'яті, що супроводжується витісненням не тільки української мови, а й усього, що з нею пов'язане. Відбувається травмування психіки, що пов'язано насамперед із комплексом меншовартості. За радянських часів цей комплекс проявлявся, зокрема, у тому, що з українців виходили слухняні й запопадливі функціонери низового й середнього щаблів у тодішній номенклатурній ієрархії. Зараз же цей стійкий комплекс не дозволяє українцям побудувати сучасну повноцінну державу.

Відомо, що мислення як провідний (порівняно з іншими психічними процесами) вид психічної діяльності реалізується в образній, дієвій, поняттєвій та в мовній формі. Експансія російської мови в Україні призводить також до деформування української мови, поширення серед етнічних українців активного суржикомовлення і як наслідок – до «суржикомислення», такої собі ерзац-інтелектуальної діяльності.

Рівень поширення російської мови в сучасній постмайданній Україні несумісний зі сформованим суспільним запитом на розрив з колишньою метрополією, на визволення від сателітності в російському політичному, економічному, інформаційно-культурному просторі, на віднаходження своєї української ідентичності.

Вихід бачиться в налагодженні зворотного процесу дерусифікації, тобто декодуванні пам'яті українських громадян, не тільки російськомовних, а й суржикомовних – разом переважної більшості населення країни.

Для цього потрібне насамперед авторитетне слово науки. І приклад тих, хто належить до середнього класу, інтелігенції, хто вважає себе інтелектуальною елітою. Що ж до представників вищого класу, керівної верстви (у своїй більшості російськомовних), то серед них нині майже немає носіїв справжньої елітар-

ності з огляду на типову для цього класу залежність від влади грошей, а не українських інтересів. До того ж запрошені на високі державні посади іноземці своїм неволодінням українською мовою (що є порушенням Закону «Про державну службу») тільки підсилюють русифікацію.

Щоб подолати наявний мовний диспаратет, а відтак досягти пріоритетності української мови, необхідно законодавчо закріпити:

а) виключне право (пріоритет) української мови

– у ЗМІ й рекламі;

– в офіційному спілкуванні;

б) заміну годин російської мови у школах на курс слов'янських мов і літератур.

Досконало володіючи рідною мовою, пройшовши курс слов'янських мов і літератур у середній та вищій школі, наша молодь матиме змогу легко освоюватися в мовно близьких країнах Європи, від Польщі до Словенії, для здобуття освіти й працевлаштування. Нинішня російськомовність такої переваги не дає. А це і є на ділі серйозний крок до нашої європейської інтеграції.

Було б цілком логічним, якби етнічні росіяни на Україні, за прикладом етнічних українців у Росії, відмовилися від претензій на підтримку своєї національної ідентичності коштом держави.

Є в декого побоювання щодо розколу країни на мовному ґрунті. Даремно. Якщо за цю справу візьмуться науковці й державники, а не продажні політики грошових мішків, справа українізації України набуде легітимного й конструктивного характеру, а громадянське суспільство виступить дієвим чинником подолання розбіжності між владними вимогами законності і недосконалою правосвідомістю частини громадян.

Треба нарешті покласти край русифікації українців (тобто знищенню українців як нації), яка тривала упродовж століть колоніального становища України, а після проголошення Незалежності набула суїцидального сенсу. Ходяча фраза «Какая разніца, на каком

язикє я разгаварїваю, еслї я – патріот України» – отрута смертельної дії. Смертельна небезпечність такого стану речей особливо яскраво проявилася в нинішніх реалїях, на тлї збройної агресїї російської держави проти України. Звідси й впливає опір українцїв подальшїй експансїї російської мови на Україні.

Питання мови – це водночас питання мислення, питання української державності, питання української сутності. Мало того: воно чималою мірою пов'язане й із такою добре знайомою нам проблемою, як фізичне виживання українських громадян, проблемою, що відчутно загострилася в умовах російської агресивної експансїї. Тому державна політика утвердження української мови має бути надзвичайно принциповою й послїдовною.

Олена Бросалїна, кандидат філологічних наук,
Анатолїй Зеленько, доктор філологічних наук,
Василь Чепурний, **Микола Шкурко**,
Василь Шусть, кандидат педагогічних наук.

Рецензія
на «Звернення» за темою:
«Питання мови, справа буття нації» Олени Бросаліної,
кандидата філологічних наук, Анатолія Зеленька,
доктора філологічних наук, Василя Чепурного,
Миколи Шкурка, Василя Шустя, кандидата педагогічних наук *

У «Зверненні», поданому на рецензію, порушується проблема розвитку української мови в Україні в умовах війни з РФ та відродження нації. У «Зверненні» слушно наголошується, що питання мови в даний час є однією з найактуальніших проблем національної ідентичності, яка стала нагальною через кризу міждержавних відносин України та РФ. Правильно зазначено вихідні причини поточної кризи й конфлікту між країнами – це багатолітнє утиснення української мови на теренах нашої країни та скрізь, де панує «руський мир». Однак це треба розглядати відносно всіх національних артефактів, які нищили росіяни весь період існування наших народів. На їх нищення і спрямовано російську пропаганду, що теж відзначено у пункті 3) «Звернення».

Оскільки процес мислення відображається у мовній формі, то це призводить до встановлення семантичних фільтрів у свідомості індивіда та нації, через які не пропускаються національні артефакти до сфери свідомості, що перешкоджає закріпленню уявлень, понять, настановлень та цінностей, формуючих смислову сферу, через яку відтворюється ідентичність, забезпечується її спадковість та неперервність поколінь.

Автори зазначають, що державі слід рішуче протистояти російській пропаганді, для цього пропонуються цілком слушні заходи «досягнення пріоритету української мови в Україні. Такі заходи сприятимуть «дерусифікації», тобто поверненню націо-

* Ця рецензія на первісну версію Звернення друкується згідно з публікацією в газеті «День» (№ 14–15, 29–30 січня 2016 р.). – *Ред.*

нальної пам'яті та ідентичності українських громадян». Це питання дійсно без збалансованої державної політики само собою не вирішиться.

Висновок: дане «Звернення» є важливою пропозицією для державних діячів і народу України, яке базується на психологічних закономірностях формування національної ідентичності. Запропоновані заходи спрямовані на виправлення небезпечної ситуації подальшого розмивання суспільної свідомості і втрати України як держави.

Рецензент – старший науковий співробітник лабораторії історії психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, кандидат психологічних наук **Ігор БІЛОКОНЬ**

I. МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СТАТУСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Сергій БУТКО

**Державна політика відновлення
та збереження національної пам'яті
українського народу:
роль і місце Українського інституту
національної пам'яті**

Проаналізовано становлення та результативність діяльності Українського інституту національної пам'яті в 2006–2011 і 2014–2016 рр. як приклад для створення подібного центрального органу виконавчої влади у сфері державної мовної політики.

Ключові слова: українська мова, національна пам'ять, державна політика, центральний орган виконавчої влади, Український інститут національної пам'яті.

Українська мова як засіб спілкування й інтелектуального вияву особистості та суспільства в цілому відображає самотність багатомільйонного українського народу і є основою його духовності та історичної пам'яті, ключовим чинником його успішного розвитку.

На нашу думку, для реалізації державної мовної політики, реального та повного забезпечення розвитку української мови як державної необхідний ефективний владний інструмент – центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом.

Він має стати головним координаційним державним органом у формуванні та реалізації державної політики в мовній сфері. Його призначення – координувати роботу всіх органів влади, установ та організацій, а головне – готувати відповідні нормативно-правові акти і створити механізм їх реалізації на законодавчому та виконавчому рівнях. Він повинен також забезпечити контроль виконання рішень і створити необхідні захисні механізми, юридично оформлені в Кримінальному та Адміністративному кодексах.

Діяльність такого органу має охопити функціонування системи органів державної влади, економіку, соціальну й гуманітарну сфери. Системне запровадження державної української мови має стати потужним поштовхом не тільки для гуманітарного, культурного, а й для соціально-економічного розвитку, створення нових робочих місць тощо.

На жаль, такий державний координатор наразі відсутній, і це дуже шкодить успішному розвитку та безпеці української держави.

Подібна ситуація була й у політиці національної пам'яті. У ній змішалися інерція радянської традиції та розвиток нової української. Крім того, істотний вплив мали політики пам'яті Російської Федерації та інших іноземних держав. Така гримуча суміш взаємовиключних засад заважала розвитку держави, загрожувала національній обороні й безпеці, стала однією з причин агресії Російської Федерації проти України.

На нашу думку, досвід становлення та засад діяльності Українського інституту національної пам'яті буде корисний і для створення майбутнього центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом державної політики в мовній сфері.

Український інститут національної пам'яті створено 31 травня 2006 р. У положенні, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 5 липня 2006 р. № 927, указано, що він є «спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу» [7].

Основні завдання Інституту:

«участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу, зокрема щодо сприяння державою відповідно до статті 11 Конституції України консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості та культури;

забезпечення всебічного вивчення багатовікової історії українського державотворення, етапів боротьби за відновлення державності України у ХХ столітті;

забезпечення вивчення історії проживання на території України інших корінних народів і національних меншин та їх інтеграції в українське суспільство;

здійснення комплексу заходів з увічнення пам'яті учасників національно-визвольної боротьби, Першої і Другої світових воєн, жертв голодоморів і політичних репресій;

посилення уваги суспільства до власної історії, розповсюдження про неї об'єктивної інформації в Україні та світі» [7].

Серед найбільших досягнень Інституту у 2006–2010 рр. можна назвати Закон України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» від 28 листопада 2006 р. № 376 [2] і загалом закріплення на державному рівні в національній пам'яті вшанування пам'яті жертв цього геноциду українського народу; у 2006–2008 рр. створено меморіальний комплекс «Пам'яті Героїв Крут», у 2007 – Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» в Батурині тощо. Впритул до завершення наблизилася підготовка нових програм і підручників з історії України. Так формувався фундамент суто національної політики пам'яті українського народу, а не держав-окупантів та імперій-колонізаторів.

У 2010 р. ситуація різко змінилася. Зі встановленням режиму В. Януковича почався радянсько-російський реванш. Для тодішнього керівництва держави Український інститут національної пам'яті як орган влади був не тільки непотрібним, а й небезпечним. Водночас його перші результати роботи зміцнили авторитет установи, яку підтримували патріотична громадськість і політична еліта.

Саме тому, ліквідувавши цей орган влади, режим В. Януковича змушений був створити на його основі під такою ж назвою науково-дослідний інститут. У майбутньому цю установу взагалі планувалося ліквідувати.

У положенні про Український інститут національної пам'яті, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 31 січня 2011 р. № 74, зазначено, що він є «науково-дослідною установою, що перебуває в управлінні Кабінету Міністрів України. Інститут утворений постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2011 р. № 8 “Про утворення Українського інституту національної пам'яті”» [8].

Відповідно змінились і його основні завдання:

«1) наукове та аналітичне забезпечення формування державної політики з питань національної пам'яті;

2) розроблення у межах своїх повноважень науково обґрунтованих рекомендацій Кабінету Міністрів України у сфері реалізації гуманітарної політики;

3) виконання державних програм фундаментальних і науково-практичних досліджень проблем національної пам'яті, її впливу на формування громадянського суспільства, української нації;

4) здійснення наукових та науково-практичних досліджень державотворчих традицій українського народу, його боротьби за свободу та соборність України;

5) вивчення трагічних подій в історії народів України та участь у заходах з увічнення пам'яті їх жертв;

6) участь у науково-просвітницькій роботі, освітянській діяльності, пов'язаній з проблемами національної пам'яті» [8].

Отже, ця установа повинна була обґрунтовувати радянсько-російський реванш, реабілітацію комуністичного режиму 1917–1991 рр. Так, у 2011–2013 рр. його керівництво і «правильні» співробітники за допомогою московських колег намагалися довести, що Голодомор 1932–1933 рр. не був геноцидом українського народу. На щастя, ці та інші деструктивні антиукраїнські дії Інституту не мали істотного впливу на суспільство, зокрема й через потужний латентний спротив та саботаж у колективі установи.

У 2014 р. перемога Революції Гідності та початок «гарячої» фази російської агресії проти України актуалізували гостру необхідність відновлення Українського інституту національної пам'яті як органу влади.

У положенні про Український інститут національної пам'яті, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 листопада 2014 р. № 684, сказано, що він є «центральною виконавчою владою, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра культури і який реалізує державну політику у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу» [9].

У реформованій режимом В. Януковича системі органів державної виконавчої влади, на жаль, оперативно створити його рішенням виконавчої влади по-іншому не було можливості. Статус спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади можна отримати тільки законодавчим шляхом, тобто прийняттям спеціальних законів України про державну політику національної пам'яті та Український інститут національної пам'яті, які зараз готуються.

Основними завданнями нового, тобто відновленого, органу влади є:

«1) реалізація державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу, а саме:

організація всебічного вивчення історії українського державотворення, етапів боротьби за відновлення державності та поширення відповідної інформації в Україні та світі;

здійснення комплексу заходів з увічнення пам'яті учасників українського визвольного руху, Української революції 1917–1921 років, воєн, жертв Голодомору 1932–1933 років, масового голоду 1921–1923, 1946–1947 рр. та політичних репресій, осіб, які брали участь у захисті незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, а також в антитерористичних операціях;

організація дослідження історичної спадщини та сприяння інтеграції в українське суспільство національних меншин і корінних народів;

популяризація історії України, її видатних особистостей;

подолання історичних міфів;

2) подання Міністрові культури пропозицій щодо формування державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу та національної свідомості громадян з урахуванням багатонаціонального складу населення та регіональних відмінностей України, зокрема щодо:

популяризації у світі ролі Українського народу в боротьбі проти тоталітаризму, відстоюванні прав та свобод людини;

відновлення національної пам'яті Українського народу, недопущення використання символів тоталітарних режимів;

надання оцінки тоталітарним режимам ХХ століття в Україні, Голодомору 1932–1933 років, масовому голоду 1921–1923, 1946–1947 рр., примусовим депортаціям, політичним репресіям, діям організаторів і виконавців таких злочинів, а також наслідкам їх дій для України та світу;

формування в громадян України патріотизму, національної свідомості, активної позиції» [9].

Нова державна установа, врахувавши досвід роботи попередників 2006–2010 рр. і нові виклики в державі, насамперед російську агресію, користуючись розумінням і підтримкою патріотичного суспільства та значної частини політичної еліти, зокрема й у парламенті, проводить свою діяльність системно. Вивчається та використовується досвід аналогічних установ у країнах Східної й Центральної Європи. На законодавчому рівні створено механізм визволення країни від радянського минулого (зброї сучасного російського агресора), закладаються основи розвитку української за своєю суттю політики національної пам'яті.

На наш погляд, найбільшим досягненням стало прийняття Верховною Радою України т. зв. декомунізаційного пакету законів, який

демонструє системний підхід: Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 9 квітня 2015 р. № 317 [3], Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» від 9 квітня 2015 р. № 314 [4], Закон України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років» від 9 квітня 2015 р. №315 [5], Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» від 9 квітня 2015 р. № 315 [6].

Важливо звернути увагу на створення захисних механізмів у Кримінальному кодексі України з метою безумовного виконання законодавства з декомунізації. Статтю 436¹ подано в такій редакції: «Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів

1. Виготовлення, поширення, а також публічне використання символіки комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, у тому числі у вигляді сувенірної продукції, публічне виконання гімнів СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних та автономних радянських республік або їх фрагментів на всій території України, крім випадків, передбачених частинами другою і третьою статті 4 Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки», – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією майна або без такої.

2. Ті самі дії, вчинені особою, яка є представником влади, або вчинені повторно, або організованою групою, або з використанням засобів масової інформації, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої» [1].

За порадою європейських партнерів ведеться робота щодо вдосконалення захисних механізмів шляхом введення відповідних статей і в Адміністративний кодекс України.

Варто також згадати процес фундаментального перегляду пам'ятних і ювілейних, святкових дат. Нарешті скасовано святкування ганебної дати 23 лютого, а замість неї Днем захисника України стало 14 жовтня.

Таким чином, на нашу думку, досвід створення та діяльності Українського інституту національної пам'яті як центрального органу виконавчої влади наочно показує життєву необхідність заснування подібного органу влади для проведення системної державної мовної політики, фактичного утвердження української мови як державної.

Список використаних джерел та літератури

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1435826721679323>.

2. Закон України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні» від 28 листопада 2006 р. № 376 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/376-16>.

3. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 9 квітня 2015 р. № 317 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/317-19>.

4. Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» від 9 квітня 2015 р. № 314 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/314-19>.

5. Закон України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років» від 9 квітня 2015 р. № 315 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/315-19>.

6. Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» від 9 квітня 2015 р. № 315. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/316-19>.

7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Український інститут національної пам'яті» від 5 липня 2006 р. № 927 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/927-2006-%D0%BF>.

8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Український інститут національної пам'яті» від 31 січня 2011 р. № 74 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/74-2011-%D0%BF>.

9. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання Українського інституту національної пам'яті» від 12 листопада 2014 р. № 684 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/684-2014-%D0%BF>.

Serhii Butko

The Public policy of restoration and preservation of the national memory of the Ukrainian people: the role and place of the Ukrainian Institute of National Memory

The formation and performance of the Ukrainian Institute of National Memory in 2006–2011 and in 2014–2016 as an example of the creation of such a central body of executive power in the state language policy are analyzed.

Keywords: *Ukrainian language, national memory, public policy, the central executive body, Ukrainian Institute of National Memory.*

Микола ШКУРКО

Державотворче завдання

У статті розглянуто проблематику мовного питання в Україні. Проаналізовано механізм реалізації державного статусу української мови та сформульовано пропозиції щодо його реформування.

Ключові слова: українська мова, державний статус.

Утвердження української мови як державної є державотворчим завданням. Державна мова повинна функціонувати поряд із такими атрибутами державності, як прапор, герб, гімн та кордони. Щоправда, і з ними є проблеми.

Оскільки мислення і мовлення тісно пов'язані між собою [1], то істотною причиною наших проблем є невирішеність мовного питання на користь української мови як справді державної. Цей статус визначається ст. 10 Конституції України [2]. Перше її речення про державний статус української мови «розбавили» наступними, у яких ідеться про російську та інші мови. Цією хибою користуються русифікатори.

Водночас державний статус потребує належного державного механізму його реалізації. Тут маємо цілковитий абсурд.

Механізм реалізації державного статусу української мови

Зв'язки Інституту української мови – центрального органу виконавчої влади

Пропонується поєднати науково-дослідну та адміністративно-виконавчу функції в одному центральному органі виконавчої влади – Інституті української мови. Разом з тим за взірць узято створення Українського інституту національної пам'яті за постановою КМУ від 31 травня 2006 р. № 764 [3], [6].

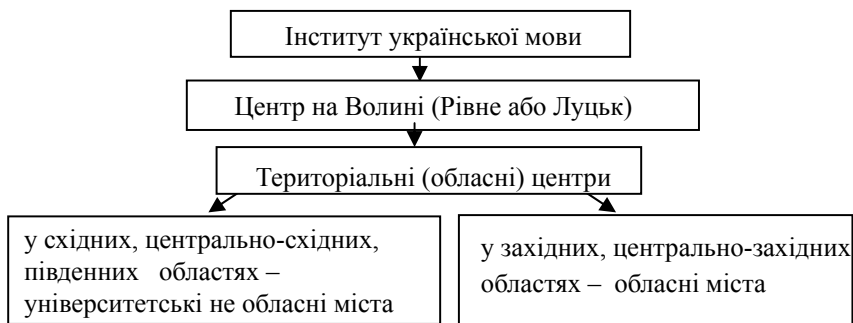

Скептики і недоброзичливці будуть стверджувати – на це потрібні кошти. Однак реформи в тому й полягають, що за рахунок кращої організації використання наявних ресурсів можна не тільки не збільшувати видатки на утримання персоналу, а ще й зекономити кошти на його матеріальне заохочення.

Кадровий добір у новостворювану структуру має відбуватися прозоро, на конкурсних засадах, з урахуванням громадянської позиції претендента у відстоюванні прав української мови.

Схема територіального розміщення Інституту української мови – центрального органу виконавчої влади

Принцип розміщення центрального та територіальних офісів Інституту української мови – в максимально україномовному середовищі.

Приклад. Можливе таке розміщення територіальних підрозділів Інституту української мови:

Північне Лівобережжя – м. Ніжин,

Волинь – м. Острог,

Буковина, Галичина, Закарпаття – м. Івано-Франківськ,

Поділля – м. Тернопіль і так далі.

У цьому й полягає справжня децентралізація влади.

Висновки

Умови функціонування офіційних чинників для реалізації
державного статусу української мови

	<i>Наявні</i>		<i>Пропоновані</i>	
	<i>Функції</i>			
	адміністративна	наукова	адміністративна	наукова
1. Статус	низький		високий	
	спеціаліст у широко-профільному відділі Мінкультури	профільний інститут у відділенні НАНУ	Інститут української мови – спеціальний центральний орган виконавчої влади	центральна профільна наукова установа
2. Взаємопов'язаність	опосередкована		повна	
3. Мовне середовище місця розташування	переважно неукраїномовне		україномовне або переважно українськомовне	

Список використаних джерел та літератури

1. Питання мови – справа буття нації // День. – 2016. – № 14–15. – С. 13.
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 21 лютого 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Про утворення Українського інституту національної пам'яті [Текст]: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2006 р. № 764.
4. Про затвердження Положення про Міністерство культури України [Текст]: Постанова Кабінету Міністрів України від 3.09.2014 р. № 495. – п. 8, 94, 95.
5. Структура Мінкультури: Офіційний сайт Міністерства культури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=244910117.

6. Структура Кабінету Міністрів України у частині УІНЦ: Офіційний сайт Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=247077361.

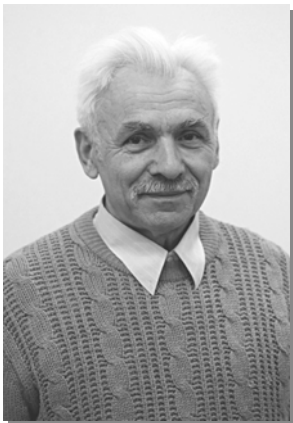
7. Указ Президента України від 15 лютого 2010 року № 161/2010 Про Концепцію державної мовної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/161/2010>.

Mykola Shkurko

The State-building task

The problem of the language issue in Ukraine is expounded in the article. Mechanism for implementing the state status of the Ukrainian language is analyzed and suggestions for its reform are provided.

Keywords: Ukrainian language, state status

Володимир КОВАЛЕНКО

**Удосконалення
законодавчо-нормативних актів –
правова гарантія повноцінного
функціонування
української мови в Україні**

Автор пропонує вдосконалити низку законів і нормативно-правових актів, недосконалість яких заважає громадянам реалізувати пропозиції, що стосуються функціонування державної мови, а також ухвалити деякі нові – зокрема Постанову Кабінету Міністрів України «Про впровадження Державної навчально-екзаменаційної системи “Український мовний диплом”».

Ключові слова: українська мова, нормативно-правові акти, Постанова Кабінету Міністрів України.

За останні два десятиліття, відколи діє Закон України «Про звернення громадян», були тисячі звернень українців, громадянських об'єднань, форумів, з'їздів, науково-практичних конференцій, круглих столів до органів влади та керівників держави стосовно забезпечення дії частини першої статті 10 Конституції України. Однак якихось позитивних результатів і досі не помітно. Причина – не тільки у відсутності політичної волі, а й у недосконалих законах і нормативних актах, які не примушують посадовців до дієвого реагування.

Почну із Закону України «Про звернення громадян».

Витяг із Закону: **«Розділ I. ... Стаття 3. Основні терміни, що вживаються в цьому Законі**

Під зверненнями громадян слід розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги.

Пропозиція (зауваження) – звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства» [1].

Ці визначення достатньо чіткі. Чому ж на пропозиції громадян, зокрема стосовно функціонування державної мови, державні службовці відповідають «відписками»? Читаємо закон далі.

Витяг із Закону: «Розділ II. ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН

Стаття 14. Розгляд пропозицій (зауважень) громадян

Органи державної влади і місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, посадові особи зобов'язані розглянути пропозиції (зауваження) та повідомити громадянина про результати розгляду.»... Тут законодавець зупинився: не зобов'язує посадовців визначати суспільну значущість пропозицій, а також шукати шляхи їх реалізації. Тож пропоную цей абзац викласти в такій редакції: «...Органи державної влади та місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, посадові особи зобов'язані розглянути пропозиції (зауваження), визначити їхню суспільну значущість: а) стосується особи, родини, б) стосується місцевої громади, колективу, в) має загальнодержавне значення; при необхідності створювати експертні або робочі групи для розгляду та реалізації пропозицій, і повідомити громадянина про результати розгляду» [1].

Наступний абзац цієї самої статті дає пояснення, чому ми, звертаючися до перших осіб, отримуємо відповіді у кращому випадку від їх заступників: «...Пропозиції (зауваження) Героїв Радянського Союзу, Героїв Соціалістичної Праці, інвалідів Великої Вітчизняної війни розглядаються першими керівниками державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій особисто» [1]. Законодавець не вважав за потрібне, щоб перші особи розглядали пропозиції Героїв України, інвалідів Революції Гідності та АТО, і пропозиції суспільно значущі, що мають загальнодержавне значення. Тож пропоную таку редакцію: «...Пропозиції (зауваження) Героїв України, Героїв Радянського Союзу, Героїв Соціалістичної Праці, інвалідів Революції Гідності, АТО, Другої світової війни, і суспільно значущі, що мають загальнодержавне значення, розглядаються першими керівниками державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій особисто.»

У статті 19 законодавець чомусь загубив термін «пропозиції». Наводжу редакцію цієї статті з пропонованими доповненнями, виділеними курсивом.

«...Стаття 19. Обов'язки органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, засобів масової інформації, їх керівників та інших посадових осіб щодо розгляду пропозицій, заяв чи скарг.

Органи державної влади і місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, засоби масової інформації, їх керівники та інші посадові особи в межах своїх повноважень зобов'язані:

– для прийняття конкретних рішень, постанов, розробки проектів змін у законах визначати суспільну значущість пропозицій громадян за такими категоріями: а) стосується особи, родини, б) стосується місцевої громади, колективу, в) має загально-

державне значення; а також при необхідності створювати експертні або робочі групи для розгляду та реалізації пропозицій;

- об'єктивно, всебічно і вчасно перевіряти; заяви чи скарги;
- у разі прийняття рішення про обмеження доступу громадянина до відповідної інформації при розгляді **пропозицій**, заяви чи скарги скласти про це мотивовану постанову;

(...)

- на прохання громадянина запрошувати його на засідання відповідного органу, що розглядає його **пропозицію**, заяву чи скаргу;

- скасовувати або змінювати оскаржувані рішення у випадках, передбачених законодавством України, якщо вони не відповідають закону або іншим нормативним актам, невідкладно вживати заходів до припинення неправомірних дій, виявляти, усувати причини та умови, які сприяли порушенням;

- забезпечувати поновлення порушених прав, реальне виконання прийнятих у зв'язку з заявою чи скаргю рішень;

- письмово повідомляти громадянина про результати **експертного або фахового розгляду пропозицій**, перевірки заяви чи скарги і суть прийнятого рішення;

- вживати заходів щодо відшкодування у встановленому законом порядку матеріальних збитків, якщо їх було завдано громадянину в результаті ущемлення його прав чи законних інтересів, вирішувати питання про відповідальність осіб, з вини яких було допущено порушення, а також на прохання громадянина не пізніше як у місячний термін довести прийняте рішення до відома органу місцевого самоврядування, трудового колективу чи об'єднання громадян за місцем проживання громадянина;

- у разі визнання **пропозицій**, заяви чи скарги необгрунтованою роз'яснити порядок оскарження прийнятого за нею рішення;

- не допускати безпідставної передачі розгляду **пропозицій**, заяв чи скарг іншим органам;

– особисто організовувати та перевіряти стан розгляду **пропозицій**, заяв чи скарг громадян, вживати заходів до усунення причин, що їх породжують, систематично аналізувати та інформувати населення про хід цієї роботи.

У разі необхідності та за наявності можливостей розгляд звернень громадян покладається на посадову особу чи підрозділ службового апарату, спеціально уповноважені здійснювати цю роботу, у межах бюджетних асигнувань. Це положення не скасовує вимоги абзацу дев'ятого частини першої цієї статті.

Істотні упушення в Законі «Про звернення громадян» відбилися в «Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації», затвердженій Постановою Кабінету Міністрів від 14 квітня 1997 року № 348 [2].

Як бачимо, у нашій державі діє єдина «Інструкція з діловодства за зверненнями громадян...» і для органів державної влади та місцевого самоврядування, і для об'єднань громадян, і для підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, і для засобів масової інформації. Але для зазначених структур з різними функціями й можливостями спільним може бути тільки «Класифікатор звернень громадян» і «Типова інструкція з діловодства за зверненнями громадян...». В інструкціях для Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств, державних комітетів, служб і агенцій, крім порядку обліку звернень громадян, має бути прописаний порядок розгляду звернення, відповідальність за фахову оцінку й прийняте рішення тощо.

«Класифікатор звернень громадян», затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 858, у розділі «II. Основні питання, що порушуються у зверненнях громадян» доречно доповнити новим індексом: **«250. Застосування державної української мови»**. А в розділ «I. Характеристика звернення» ввести додатковий підрозділ:

10. За суспільною значущістю

10.1. стосується особи, родини;

10.2. стосується місцевої громади, колективу;

10.3. має загальнодержавне значення.

Така градація дає орієнтир посадовцям при виборі виконавців пропозицій і при контролі за їх реалізацією.

Резюмею викладені пропозиції.

1) Внести зазначені вище зміни до **Закону України «Про звернення громадян»**.

2) Створити робочу групу для розробки диференційованих **інструкцій з діловодства за зверненнями громадян для органів державної влади, для органів місцевого самоврядування, для підприємств, установ, організацій** – замість єдиної «Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації».

3) Внести зазначені вище доповнення до **«Класифікатора звернень громадян»**.

Підтримуючи вимоги ліквідації нині діючого антиукраїнського мовного закону, пропоную:

1. Організувати доопрацювання проекту закону **«Про державну мову України та мови національних меншин»** зі включенням в нього окремого розділу **«Офіційне підтвердження знання української мови»**, де, зокрема, має бути зазначено, що офіційним підтвердженням знання української мови є Український мовний диплом, видаваний Державною екзаменаційною комісією Українського мовного диплома особам, що претендують: на отримання громадянства України, на отримання права на тимчасове або постійне проживання (іноземці та особи без громадянства), на посади державних службовців будь-яких рангів, на допуск до участі у виборчих процесах, на працевлаштування в установи й підприємства різних форм власності

на посади, що вимагають знання державної мови та вміння нею послуговуватися тощо.

2. Після введення в дію нового мовного закону розробити й прийняти проект закону **«Про внесення змін до адміністративного Кодексу України»**, у якому визначити відповідальність за ігнорування державної мови України.

3. Вдосконалити закони **«Про державну службу»**, **«Про громадянство»**, **«Про статус іноземців і осіб без громадянства»** щодо офіційного підтвердження знання української мови Державною екзаменаційною комісією Українського мовного диплома.

4. Організувати розробку проекту **«Національної цільової програми забезпечення використання державної української мови на підприємствах, в установах і організаціях усіх форм власності на 2016–2020 рр.»**.

5. Затвердити Постанову Кабінету Міністрів **«Про впровадження Державної навчально-екзаменаційної системи “Український мовний диплом”»**.

Державна навчально-екзаменаційна система «Український мовний диплом» – централізована система сприяння громадянам у їх прагненні володіти державною українською мовою на необхідному для них і суспільства рівні відповідно до Державних вимог і норм «Шість рівнів володіння українською мовою» через навчання на курсах української мови, та екзаменаційного визначення рівня володіння українською мовою, здійснюваного Державною екзаменаційною комісією Українського мовного диплома.

6. Затвердити Постановою Кабінету Міністрів України **«Державні норми й вимоги “Шість рівнів володіння українською мовою державними службовцями, депутатами, фахівцями підприємств, установ і організацій усіх форм власності”»**.

7. Підготувати рекомендаційний документ стосовно мови релігійних проповідей, літератури, фільмів, сайтів тощо.

Дотепер суб'єкти підприємницької діяльності, які прагнуть, щоб основним видом їхньої економічної діяльності була «Діяль-

ність курсів української мови», не мають змоги зазначити в реєстраційних документах окремий код такого виду економічної діяльності. Через це відсутня й державна статистична інформація про діяльність курсів української мови, а також гальмується розширення їх мережі.

В Україні існує гостра потреба в постійній діяльності курсів української мови всіх форм власності. Для безробітних, мало-забезпечених осіб, вимушених переселенців, біженців планується створення Державних або муніципальних курсів української мови, які будуть утримуватися за рахунок державного, місцевого бюджетів або інших джерел фінансування, для чого теж потрібен окремий код виду економічної діяльності.

Тому Державній регуляторній службі України необхідно забезпечити введення в «**Національний класифікатор України – Класифікація видів економічної діяльності (ДК 009-2010)**» нового коду **P85.54: «Діяльність курсів української мови».**

Готувати проекти перелічених вище законодавчо-нормативних актів і впроваджувати їх у життя будуть спеціальні робочі групи, утворені **Координаційною радою з питань застосування української мови в Україні**, яка має працювати при Міністерстві культури, а також причетні міністерства, державні комітети, служби, агенції.

Вдосконалення існуючих і розробка нових законодавчо-нормативних актів – необхідна умова повноцінного функціонування української мови в Україні.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про звернення громадян» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 348 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=244875682&cat_id=244866701http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/348-97-п

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 858 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244875682http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/858-2008-%D0%BF

Volodymyr Kovalenko

The improvement of the legal acts as a guarantee of the adequate functioning of Ukrainian language in Ukraine

The author suggests perfecting a number of laws and legal acts, with the aim to improve the functioning of the official language; and adoption of some new ones, in particular, to confirm the Resolution of the Cabinet of Ministers about introduction of State Program «Ukrainian Language Diploma».

Keywords: *Ukrainian language, legal acts, Resolution of the Cabinet of Ministers.*

Микола ТИМОШИК

**Як виправити мовне питання
в закладах культури, освіти, науки?**

Наголошується на головних причинах ігнорування української мови як державної: відсутності політичної волі держави; старому, непатріотичному кадровому потенціалі керівників закладів культури й освіти та зрадництві, продажності значної частини української інтелігенції. Подаються конкретні пропозиції щодо усунення цих проблем.

Ключові слова: мовний конфлікт, русифікація.

Як уже давно помічено, повзуча русифікація України після Революції Гідності почала посилюватися – цьому сприяло, зокрема, те, що Верховна Рада не скасувала дискримінаційного щодо України та української мови так званого Закону «двох К.». І стосується це не лише національного інформаційного простору, який Україна фактично втратила, а й установ та організацій, підпорядкованих безпосередньо державі, зокрема Міністерству культури.

Сьогодні звичними стали явища, подібні до того, що восени минулого року трапилося в одному з музеїв Ніжина, працівниця якого навідріз відмовилася вести державною мовою екскурсію для великої групи столичних студентів-журналістів.

Мовний конфлікт в українськомовному Ніжині черговий раз оголив низку проблем нашої сучасності. З-поміж них ми виділимо три:

1. Підлість і цинізм владної верхівки, яка в основі своїй є зденаціоналізованою й непатріотичною.

Нині існують дві протиборчі, антагоністичні тенденції: з одного боку, посилення громадянської небайдужості, гострий запит суспільства на очищення країни; з другого – посилення намагань владної вертикалі не будувати українську Україну з верховенством права, а захищати олігархічні антиукраїнські інтереси певних кланів. Поки що перемагає радше друга, ніж перша тенденція.

2. Кадрова проблема в найголовнішому державо- і націєтворчому блоці, яким віддавна є гуманітарний.

У наших музеях, театрах, училищах і відділах культури, у газетах, на радіо й телебаченні, у науково-дослідних інститутах, університетах працює чимало тих, хто не лише не любить мову народу, іменем якого названа держава, його культуру, а й владними рішеннями продовжує нав'язувати українцям чужу, російську. Завдяки пануванню клановості й кругової поруки стара гвардія з переважно совковим менталітетом тут також перемагає.

3. Зрадництво й продажність значної частини української інтелігенції в принципових питаннях буття нації, зокрема мовному.

Ідеться про проблему хронічного боргу української інтелігенції перед своїм народом у захисті його національної самоідентичності та мови.

Серед невідкладних рішень найголовнішими є два:

- прийняття нового мовного закону, який забезпечить нормальні умови повнокровного функціонування державної української мови усіх сферах суспільного життя держави та порядок застосування інших мов в Україні;

- створення державного органу з чітко окресленою структурою по вертикалі виконавчої влади (центр – край – район), на який буде покладено функції реалізації положень цього закону. Робочою назвою цього органу може бути така: *«Інститут удержавлення української мови»*.

Задля недопущення дискримінації української мови як державної слід добиватися від Верховної Ради ухвалення, зокрема, таких законопроектів:

- про внесення змін до Адміністративного кодексу України та Кримінального кодексу України – щодо відповідальності за обмеження або порушення прав громадян України на вільне використання, застосування й поширення державної мови в усіх сферах життя й на одержання інформації українською мовою;

- про національний продукт, де головною й неодмінною ознакою такого продукту визначити державну мову його виконання (оформлення).

З метою оновлення кадрового потенціалу керівників різних ланок гуманітарної сфери добиватися від Кабінету Міністрів розробки Державної програми всебічного розвитку й функціонування української мови як державної, де передбачити, зокрема:

а) запровадження обов'язкового державного іспиту для держслужбовців на вільне володіння державною мовою;

б) переатестацію працівників установ і відомств бюджетної сфери на вільне володіння державною мовою;

в) при прийнятті на роботу викладачів дошкільних, середніх і вищих навчальних закладів різних форм власності запровадити обов'язкову кваліфікаційну вимогу щодо вільного володіння українською мовою.

З метою недопущення подальшої русифікації національного інформаційного простору у зв'язку з прийняттям закону про роздержавлення комунальних ЗМІ запровадити законодавчу норму щодо додаткового оподаткування періодичних друкованих органів, радіо та телеканалів, які виходитимуть російською мовою; кошти від такого оподаткування, за зразком законодавства Франції, спрямовувати на підтримку видань державною мовою.

Mykola Tymoshyk

**How to resolve the language problem in establishments
of culture, education and science**

The article deals with three main reasons of ignoring the Ukrainian language as the state one, such as absence of political will of the state, old and unpatriotic staff potential of the heads of cultural and educational establishments and treachery of the considerable part of Ukrainian intelligentsia. Specific suggestions of how to put aside these problems are presented.

Keywords: *Linguistic Conflict, Russification.*

Володимир ДЕМИДЕНКО

**Правове забезпечення захисту
та розвитку інтелектуально-
мовного капіталу народу України**

Пропонується невідкладно затвердити на законодавчому рівні правопис і тлумачний словник державної української мови задля упередження правового хаосу, захисту української мови від зникнення шляхом асиміляції, забезпечення збереження унікального інтелектуально-мовного капіталу народів України, а також визначити конкретні державні інституції, відповідальні за збереження та розвиток української мови.

Ключові слова: державна мова, правовий захист,

Однією з головних ідентифікаційних ознак нації є створена нею мова. Кожна мова несе в собі ментальні й світоглядні риси відповідної нації, комплекс яких становить її унікальний, неповторний образ. Саме тому мова кожної нації має непересічну культурологічну та інтелектуальну цінність для всього людства.

В Україні проживають представники багатьох народів, що говорять багатьма мовами. Саме на народ України, на його державні органи покладена відповідальність за збереження й розвиток насамперед унікальних мов корінних народів України; мов, що виникли на території України, серед них і титульної мови – української.

На підставі ст. 21–24 Конституції України кожен громадянин має рівні з іншими громадянами права й свободи. Обмежувати ці права за будь-якими ознаками, у т. ч. за соціальними, неприпустимо. Демокра-

тичні традиції народу України, його прагнення до загальнолюдських цінностей вимагають від держави забезпечити рівні права для кожного громадянина України, незалежно від нації, рідної мови та місцезнаходження. Для цього держава, не втручаючись у сферу приватного спілкування громадян, повинна забезпечити для кожного оволодіння на належному рівні державною мовою.

Але станом на 21.02.2016 р. в Україні немає затверджених належним чином правопису української мови та тлумачного словника державної мови.

Таким чином, кожен громадянин, у відповідності до Конституції України, має право використовувати такий правопис української мови і такий тлумачний словник державної мови, який йому подобається.

Такий стан дає право кожному громадянину самостійно тлумачити зміст законів України, постанов Уряду, вироків судових органів, інших нормативно-правових актів. Цей шлях може призвести до повного правового безладу і руйнації держави*. Це **перше**.

Друге. Українська мова жодним чином юридично не виокремлена і не відділена від інших мов. У світі існує практика, коли мова, її тлумачний словник і правопис затверджуються Законом держави. Наприклад, Ізраїль. Щороку кнесет – ізраїльський парламент – затверджує закон, зміст якого встановлює ті слова, які тепер теж належать до івриту. Таким чином, мова виділена і захищена Законом.

Третє. Будь-яка мова – це інтелектуальна власність народу, який її створив.

На території України мешкають народи, творці унікальних мов: українці, кримчаки, кримські татари, караїми. Держава України, народ України несе відповідальність перед світовою спільно-

* Реальність такої страшної небезпеки не підтверджується дотеперішнім тривалим досвідом численних країн, які теж не знають подібних формальностей (зрештою, нині чинний у нас український правопис затверджено трьома солідними інстанціями – інша річ, що цей правопис не відзначається досконалістю, як існуючі тлумачні словники української мови). – *Ред.*

тою й нащадками за збереження та розвиток цього унікального інтелектуально-мовного капіталу, який належить усьому світу.

Четверте. Конституція України визначає, що державною мовою України є українська, але не дає юридичного визначення терміну «державна мова», чим він відрізняється від термінів «офіційна мова», «літературна мова» тощо.

Експерти нашої спілки розробили проект Закону України «Про українську мову і засади державної мовної політики», прийняття якого усуне вищеназвані проблеми, а саме:

1. Юридично визначить і захистить українську мову від зникнення шляхом асиміляції.

2. Збереже інтелектуальний мовний капітал, створений іншими народами України.

3. Забезпечить чітке визначення і використання різних видів української мови: державної, офіційної, літературної та ін.

Запропонований проект Закону визначає конкретні державні інституції, відповідальні за збереження та розвиток кожного виду української мови. Наш проект Закону ще не проходив громадського обговорення й експертиз. Тому на цій конференції ми представляємо його для Вашого розгляду і сподіваємося, що наша пропозиція Вас зацікавить.

Volodymyr Demydenko

Legal support for protection and development of the intellectual linguistic capital of Ukrainians

The author suggests to confirm officially the Spelling and the explanatory dictionary of the Ukrainian language and thereby to prevent the legal chaos, to protect the Ukrainian language from disappearance by assimilation, to provide the maintenance of unique linguistic capital belonging to people of Ukraine. A respective legislative draft is presented.

Keywords: State language, legal support.

Ігор БІЛОКОНЬ

**Визначальний вплив
мовного середовища
на формування національної
ідентичності**

Національна ідентичність, фактор національної безпеки, формується в мовному середовищі, яке потребує державної програми розвитку.

Ключові слова: мовне середовище, національна ідентичність.

Поняття «ідентичність» часто трактується спрощено: рід занять, сімейний стан, конфесія, партійність тощо. Ці грані ідентичності можуть змінюватися. Однак національна ідентичність має таке глибоке коріння, що її змінити малоімовірно (на відміну від партійності). Для сталих компонентів свідомості в психології використовують поняття власного Я. Через власне Я особистість пов'язується з усвідомленням свого оточення як мовного середовища.

Становлення особистості починається в родині як ідентифікація з батьками. Далі людина формує ідентичність із того, що їй презентовано в соціальному просторі, і прилаштовує своє Я в найкращу «картинку». Мова батьків постає ідентифікаційним чинником, який розгортається в предметному світі. Він представлений у мовних значеннях та поняттях, зв'язує людину з народом, частиною якого є її родина, її оточення, і частиною якого стає вона. Дитині притаманно любити батьків та родичів, тому кожна людина має любити свій народ та рідну мову, а кожен народ гордий за

власну країну. Отже, через найближче оточення та мовне середовище людина ідентифікує себе з цілим народом.

Допоки Україна була в складі СРСР, а виховання здійснювалося російською мовою, багато українців ідентифікували себе з Росією. Російськомовне середовище призвело до того, що багато українців «обрусіли». Крім того, дуже довгий час в Україні здійснювалася агресивна русифікація, супроводжувана голодоморами, репресіями, переселеннями тощо, а українців примусово долучали до «великої братньої сім'ї». Тепер багато людей ідентифікують себе з фантомом СРСР, який зменшився до Російської Федерації. Залишившись фізично на території України, ці люди втратили прив'язку до своєї ідентичності і мають ностальгію, яка перетворюється на ірраціональну ненависть до України, тим більше, що російська пропаганда дає красиву картинку «втраченого благополуччя». Визнати, що реальність насправді гірша, що «картинка» існує тільки в їхній уяві, більшість цих людей ніколи не зможе. Виникає квазі-ідентичність, яку треба вивчати та шукати механізми її лікування – адже за цим криється хвороблива інтенція, зумовлена відсутністю реальної «картини» справжньої Росії, а це вже є результат дієвої російської пропаганди та бездіяльності української. Отже, русифікація і пропаганда спричинюють відтворення російської ідентичності та інтенцію до сепаратизму. Росіяни ж пов'язали свою ідентичність зі зменшеною імперією, але втішали себе, що успадкували могутність і багатство СРСР, насамперед газ і нафту, що «хохли» збідніють, попросяться назад, і СРСР буде відновлено. Знакова відмінність народів полягає в тому, що для росіян головне – імперські прагнення, тоді як українці відкидають будь-яке відновлення імперії.

Важливо розуміти, що всі артефакти, на яких тримається національна культура, мовно означені і утворюють мовне середовище, якщо ж прибрати мову, то разом з нею вони всі просто зникають із суспільної свідомості. Наприклад, поняттям «вишиванка», «бандура» тощо нема прямих відповідників у російській

мові, тому ці поняття постають чужорідними для росіянина і часто використовуються як лайка. Таким чином, через предметний світ і культуру, мова поставала головним фактором національної ідентичності. Маргіналізація виражалась у витисненні національних артефактів і архетипів, починаючи з елементів одягу, предметів побуту та мови, і закінчуючи звичаями та моральними нормами. Відповідно артефакти російської культури через поняття та язик потрапляли в свідомість особистості, засвоювалися елементи російської культури. Артефакти взаємодіють, взаємовпливають, і сильніші невпинно витискають слабкіші. Отже, мирне співіснування різних культур в одному мовному просторі неможливе. У реальності протистояння двох культур обертається військовою агресією, фізичним знищенням людей, а в нашому випадку – прагненням приєднати російськомовні території до Росії, і за це люди воюють та готові вмерти. Отже, загроза знищення національної ідентичності примушує народи взятися за зброю. За відсутності мудрої державної політики вимальовується складна й страшна психологічна драма двох народів, що не дозволяє сподіватися на припинення війни та встановлення нормальних відносин.

Слід додати, що знання інших мов, притаманне освіченій людині, не несе таких наслідків для формування ідентичності та усвідомлення власного Я, як формування особистості в іншому мовному середовищі, коли оточення й усі соціокультурні феномени відповідають іншій культурі. Розповсюдження російської мови в Україні – це не просто її вивчення та спілкування нею як «рідною» для окремих громадян, це створення російськомовного соціокультурного середовища в цілих регіонах, де українське маргіналізується, а українські поняття, якими означено предмети чи традиції в цих регіонах, вживаються в образливому контексті або значенні. Можна запевнювати світ, що це природний процес асиміляції братнього народу, але можна подивитися на це як на спрямований процес формування проросійської ідентичності в масовій

свідомості іншого народу з метою захоплення й підкорення його країни. Якраз це продемонстровано анексією Криму.

Оскільки русифікація українців триває століттями, ведеться агресивно та спрямовано, то в Україні утворилися російськомовні зони, де українське сприймається вороже. Саме тому захист національної ідентичності потребує державної програми розвитку україномовного середовища.

Список використаних джерел та літератури

1. Юнг К.Г. Человек и его символы / К.Г. Юнг. – СПб: Б.С.К., 1996. – С. 451.

Ihor Bilokon

The decisive influence of the language environment on the formation of the national identity

National identity as a factor of national safety is forming in the language environment, which requires the state program of the development.

Keywords: *language environment, national identity.*

Надія ГАЛКОВСЬКА

**Державна мова
і сучасний український вчитель**

У статті приділено увагу проблемі збереження української державної мови в школі.

Ключові слова: *українська мова, учитель, патріотизм.*

Про значення української мови для нас, українців, і всього світу написано та сказано чимало, можливо, й занадто.

Адже ті статті, виступи, дослідження, дискусії, які з'являються останнім часом, свідчить наразі не про популярність і розквіт нашої мови, а радше навпаки, про загрозу її спотворення, занепаду, а відтак зникнення з активного вживання, що дорівнює загибелі.

Я навмисне наголошую на означенні «державна», аби ще раз привернути увагу і високих професіоналів-мовників, які завітали до нас у Чернігів на гостину, і моїх колег та наших очільників, як, зрештою, і всього суспільства, до цієї гострої гуманітарної проблеми.

Для наочності спробуємо звузити розгляд, звернувшись безпосередньо до головного охоронця, захисника, і, власне, носія чистої, добірної літературної мови – сучасного українського вчителя.

Тут доречно спадає на думку відома цитата державного діяча й канцлера Німеччини ХІХ ст. Отто фон Бісмарка: «Війни виграють не генерали – війни виграють шкільні вчителі та священники».

Ми з вами, панове, якраз і перебуваємо в стані війни, ще й так званої гібридної – вона різнолика, підступна, багатогранна, часто невидима, і має вбивчу для нас мету: знищення української держави. Зрозуміло, що ворог застосовує для цього всі засоби, і перший після бойових дій – це гуманітарний фронт боротьби та повільного вбивання мови, одного з найголовніших символів держави і ознак нації.

Хотів би цього чи не хотів український вчитель, але так сталося, що опинився він на лінії боротьби України за своє повноцінне існування у світі. Адже саме сьогодні шкільний учитель має стати справжнім державником. І професійне одержавлення його – це насамперед активна участь у процесах функціонування державної мови, особливо в школі, де відбувається природне, ненав'язливе й органічне впровадження державної мови в життя майбутніх громадян України.

Проте, на жаль, досі непоодинокими є випадки ігнорування шкільними вчителями державної мови в безпосередньому спілкуванні з учнями – на перервах, екскурсіях, позаурочних заходах. Це завдає колосальної шкоди, а то й уподібнюється до прямого морального злочину. Адже таким зневажливим ставленням до державної мови педагог ніби демонструє учням: дивіться, українська мова – це лише декор, прикраса, яку завжди можна прибрати і жити нормально без неї, послуговуючись мовою сусідньої, і, зауважте, відкрито ворожої для нас держави. До того ж замітник цей ніколи не стане добірною, повноцінною російською. Навіщо ж нам виховувати націю інтелектуально й духовно вторинну, з постійним відчуттям меншовартісності й ментальної залежності від агресора, який посягнув на нашу землю і сіє смерть та руїни.

Не менш парадоксальним і гідним подиву для іноземців є таке потворне явище, як двомовність, що вже принизливо для нас означили мовною шизофренією. Такі клінічні висновки викликає наша сучасна реалія – діалог двох мовців, які розуміють один одного, але послуговуються різними мовами. Не краща ситуація й

тоді, коли на догоду співрозмовникові переходять на іншу мову, як правило, російську, принижуючи себе, свій рід, державу. Це може бути етичною нормою лише у випадку розмови з іноземцем, який не знає української державної. Тоді, безперечно, обирається спільна для обох мова, і не обов'язково російська, а й, наприклад, англійська чи французька.

Отож закликаю всіх своїх колег-учителів, незалежно від предмету, стажу, професіоналізму, у цей складний і драматичний час збагнути свою державницьку відповідальність – щоденно і невтомно захищати нашу державну мову нарівні з прапором, гербом, гімном.

Така державницька роль захисника мови є фундаментом величній місії вчителя – виховання патріотизму. Пам'ятаймо слова видатної вчительки Софії Русової: «Нова школа повинна бути пройнята національно свідомим натхненням». І зробити таку школу може лише вчитель-патріот, для якого одним з головних засобів плекання гідного європейського майбутнього є розквіт державомовлення, як це, до речі, жваво відбувається в розвинутих країнах.

Тож, маючи за приклад взірцеву та близьку для мене Францію, я хочу ініціювати звернення до Міносвіти з вимогою створити постійно діючу державну комісію захисту, збереження та дотримання норм функціонування державної мови в українській державі.

Nadiia Halkovska

The official language and modern Ukrainian teacher

The author pays attention to the preservation of the Ukrainian state language at school.

Keywords: *Ukrainian language, teacher, patriotism.*

II. МОВА І СУСПІЛЬСТВО

Павло МИХЕД

**Мова в суспільстві:
“learned helplessness”**

У статті зроблена спроба пояснити зниження інтересу суспільства до мовного питання. Ці причини варті системного осмислення. Серед них однією з головних є феномен “learned helplessness”. Політичні події останніх двох років зняли цю проблему з порядку денного в Україні, хоч вона має бути в центрі розбудови національної держави.

Ключові слова: мова, суспільство, нація, “learned helplessness”.

Післямайданні соціологічні дослідження, попри виключення з українського поля російськомовних Криму і третини Донбасу, фіксують зниження чисельності громадян, які актуалізують питання домінування рідної мови в сучасному суспільному просторі. Як склалась така ситуація – це проблема, що потребує серйозної уваги соціолінгвістів, соціопсихологів і представників інших наук.

Я, зрозуміло, не претендую на те, щоб дати скільки-небудь вичерпну й системну відповідь. Маю на меті запропонувати декілька версій відповіді на це болюче питання.

Причин тут багато. Революція гідності, окупація Криму та Донбасу збурили українське суспільство. І мова, як зазвичай, опинилася в центрі. Від часу здобуття Незалежності вона постійно була в центрі політичного життя країни, дискусії навколо цього питання загострювалися щоразу при наближенні виборів, а скасування Верховною Радою закону Ківалова – Колесніченка стало одним з головних привидів розпалювання ворожнечі в українському суспільстві, бо саме мова експлуатовалася в ролі причини, якою пояснювали загострення ситуації на Сході країни. Проте війна й викликана нею напруга відсувають цю проблематику на задній план. Політики бояться навіть говорити на цю тему, щоб не стати мішенню для випадів політичних опонентів і об'єктом кремлівської пропаганди, яка постійно використовує мовне питання, розчищаючи простір для «руського мира».

Суспільній думці сьогодні нав'язується теза про те, що Україну на Сході відстоюють російськомовні, а це нібито дає якусь особливу охоронну грамоту для російської мови. Однак це – явища різноплщинні, бо за цією логікою можна повернути справу інакше, і сказати, що наявність російськомовних була головним аргументом для кремлівської агресії. Мова стала головним визначальником «руського мира» – тож попередня теза підважена цим фактом. І, зрозуміло, вона не може бути контраргументом щодо розширення функціонування української мови.

Якщо йти за Гайдеггером, у якого мова — це «дім буття», то важко визначити, з якого матеріалу побудований той чи інший дім. Оскільки будь-яка мова — це є спосіб осягнення картини світу, і в цьому неповторність кожної мови, а своєрідний зсув між мовами і є тим принципом доповнюваності, який сформулював на основі досвіду фізик Нільс Бор.

Якщо вдатися до пояснення метафори Гайдеггера й зіставити «дім буття» української і російської мов, то маємо сказати, свідомо вульгаризуючи філософа, що це дві відмінні архітектурні споруди. Не стану стверджувати аж так спрощено, що з одного боку — «садок вишневий коло хати», а з другого — будівля, яка має функції не тільки житла, а й, як зараз кажуть у Росії, фортеці чи якоїсь іншої фортифікаційної споруди. Але, на мій суб'єктивний погляд, ці мови розвивались і шліфувались саме в таких умовах. З одного боку — мова, яка несе в собі дух імперії, дух суб'єкта історії, наступальний дух, агресивну енергію. А з другого — мова пересічного буття з його зрощенням із природою, потужною християнською традицією, сентиментальністю українців, про яку, до слова, говорять багато російських діячів культури XIX ст.

Не варто, думаю, зайво наголошувати на тому, що йдеться лише про певну домінанту, оскільки і російською мовою сказано ніжні слова, а українська здатна демонструвати свій арсенал неабиякої енергії.

Тут, на мою думку, прихована почасти відповідь на питання, поставлене на початку. Мілітаризація свідомості в умовах війни віднаходить адекватне віддзеркалення в мові, для якої ця атмосфера ближча, а українська мова полишається мовою книги, мовою пісні, мовою миру та злагоди.

Саме домінуючі фактори впливають на формування того, що ми називаємо національним характером, який, у свою чергу, виявляється в мові. У нинішніх умовах війни й політичного протистояння здається, що питання мови спроможне, як бачиться багатьма, лише наробити лиха, і це питання не на часі.

Оця ситуація й може бути визначена як ситуація *learned helplessness* («завченої безпорадності»), яка вже широко екстрапольована з біологічної сфери у сферу гуманітарну й соціологічну. Цей феномен був відкритий Мартіном Селігманом у

1967 році в результаті експерименту над собаками в Пенсільванському університеті. Висновок учених: безпорадність виникає тоді, коли від суб'єкта нічого не залежить, неприємні події роковані й запобігти їх несила, а кожний крок, спрямований на те, щоб вийти з цього кола, карається. У результаті виникає досвід безпорадності, який давно зафіксований в українській народній творчості (наприклад, «мовчи, глуха, так менш гріха»). Торік вийшла книга Анатолія Дністрового «Глобус Карла Маркса», у якій він визначає природу цього явища в соціокультурному вимірі: «...суть “завченої безпорадності” як соціокультурного феномену зводиться до відмови активно діяти та впроваджувати якісні зміни, причиною чому є тривалі психологічні травми, що пригнічували волю й зробили нав'язливим переконання про безальтернативність подібної ситуації, зокрема навіть тоді, коли вихід насправді існує» [1]. Уся історія політичних борюкань навколо мови в останні десятиліття є прикладом у формування феномену «завченої безпорадності» в головах українців.

Що робити в цій ситуації? По-перше, з погляду психоаналізу, варто раціоналізувати це явище й перевести його в сферу свідомості, щоб позбутися травми. Вихід завжди є, важливо діяти. Тож, по-друге – здійснювати громадський вплив на всю гуманітарну сферу: освіту, науку, мистецтво, оскільки саме в цих сферах функціонування мови є визначальним.

Чи не найголовніше завдання націоналії культурно-освітньої парадигми — формування культурного україноцентризму, у якому центральне місце має належати українській мові.

Майбутнє мови залежить від того, яке місце вона займе в креативному культурному оновленні сучасної України. Це спонукає до розмислів про висунення принципу креативності на передній план, у першу чергу в освітній сфері. Креативний принцип підходу повинен домінувати в підготовці національних кадрів у гуманітарній сфері: освіті, мистецтві, науці.

Словник Вебстера визначає креативність як «здатність створювати значущі нові форми». Сьогодні в мистецькій та літературній критиці часто зустрічаємо поняття «якісний національний продукт» — своєрідний вектор розвитку національної культури, що, зрозуміло, в основі своїй має і національний етос, і національний логос, і національний пафос.

Якщо українська мова стане базою цього вектору суспільного розвитку, українська мова матиме потужні підстави домінувати. За інших умов вона потребуватиме захисників і буде предметом постійного протистояння.

Це один важливий момент для розмислів. Стан сучасного світу почасти нагадує ситуацію хаосу. Наша країна в центрі цього процесу. Це ще переконливіше звучить, якщо ми подивимося на світовий політичний контекст: кольорові революції на пострадянському терені, повстання в Північній Африці — Туніс, Лівія, Єгипет, війна в Сирії та Ємені — усе це унаочнює процес великих змін, якому передують зовні хаотичні події в різних куточках земної кулі. З точки зору синергетики, засадничі ідеї якої стали, здається, прописними істинами для політиків і стратегів світового масштабу, хаос є середовищем, у якому відбувається формування обріїв нової реальності. Саме в цей час відбувається закладання підвалин нового світу, нової реальності. У цей час світ відзначається особливою пластичністю, що й дозволяє переформатовувати його на новий лад. Зрозуміло, що такий момент висуває особливий запит на конституювання нової реальності. І лідерство, і домінація певних сил у цей момент можуть бути вирішальними для утвердження певних ідей та формул.

Розмови та діяння навколо нової Конституції — це теж ознаки цього вектору розвитку подій. Усе це підказує нам, що ми, пригнуті комплексом «завченої безпорадності», не повинні сидіти склавши руки. Це якраз час для актуалізації проблеми функціонування мови попри, здавалось би, малосприятливу атмосферу.

The language in the society: learned helplessness

This article deals with the attempt to explain the loss of public interest in the language issue. The reasons of this problem seem to be comprehended in their complex. One of the main among them is the phenomenon of learned helplessness. The political events of the last two years removed the issue from the agenda in Ukraine, although it should be in the centre of development of the national state.

Key words: *language, society, nation, learned helplessness.*

Список використаних джерел та літератури

1. Дністровий А. Глобус Карла Маркса: есеї з соціальної та політичної критики / А. Дністровий. — Львів: Піраміда, 2015. — С. 109.

Василь ШУСТЬ

**Психологія мовлення
управлінських еліт України
як віддзеркалення кризової
трансформації політичних
цінностей суспільства**

Об'єктом аналізу в цій статті є мова суб'єктів політичного життя України – інструмент дослідження політичної реальності і водночас компонент досліджуваних чинників формування політичних цінностей суспільства.

Ключові слова: політичне мовлення, політичні цінності.

Політичні цінності – це зафіксовані в свідомості індивіда з певною мірою значущості та спрямованості явища політичного життя країни, що визначають його подальшу соціально-політичну активність.

Одним з найважливіших чинників формування політичних цінностей молоді є політичні сили, які прагнуть прийти до влади. Будь-які явища політичного життя, політичні цінності та морально-етичні норми політичної діяльності операціоналізуються в рамках буденної мови учасників політичної взаємодії. Так, наприклад, депутат від Радикальної партії І. Мосійчук, коментуючи журналістам передвиборчі події в Чернігові 2015 року, мовить: «Та то не ми били Дурнева, його били ветерани АТО». На думку законодавця, в Україні, що рухається до цінностей демократичного європейського суспільства, зокрема свободи слова, побиття журналіста є цілком прийнятним.

Іншою промовистою обмовкою є висловлювання голови Закарпатської обласної державної адміністрації В. Губаля про те, що «до подій в Мукачевому контрабанда розподілялася законно». Як бачимо, державний чиновник високого рангу одну з найвищих суспільних політичних цінностей трактує вельми своєрідно.

Сутність політичного мовлення полягає в тому, що кожне поняття позбавляється строгого теоретичного сенсу й перетворюється на абстракцію, під яку можна підвести й виправдати будь-які дії владних груп. Політичне мовлення є засобом вираження волі владних угруповань, нав'язування громадянам політичної ідеології, панівної на певному часовому проміжку існування суспільства та, відповідно, формування суспільних політичних цінностей. Вибір політичного словника, синтаксису та мови повідомлення є цілком усвідомленою політичною дією, яка визначає спосіб повідомлення і сприйняття політичного факту. Так, прем'єр-міністр України А. Яценюк під час трансляції своїх виступів постійно робить тривалі паузи, обводячи присутніх зосередженим поглядом, тим самим надаючи психологічної значущості (а відтак і цінності) повідомлюваним ним фактам, здійснюючи комунікацію українською мовою. Однак, вербально працюючи на публіку, цей чиновник час від часу облизує губи, що свідчить про його нещирість [1]. Проте в емоційному запалі вищевказаний діяч послуговується мовою, якою мислить, тобто російською – наприклад, під час заспокоєння конфлікту М. Саакашвілі і А. Авакова. У результаті постульована і реальна дійсність зливаються, що призводить до різних деформацій останньої в свідомості громадян.

Політичному мовленню притаманні такі засоби формування ціннісної сфери громадян: приховані смисли; перенесення інформаційного наповнення політичних виступів і газет у царину інтуїтивного сприйняття, наприклад, текст на білбордах 2009 року – «Вона працює, вони заважають»; побудова перед-

виборчих звернень навіть з явною неправдою, у яку виборець намагається повірити (наприклад, передвиборча обіцянка П. Порошенка в травні 2014 року закінчити «АТО» за 2 тижні); агресивність, запозичена з практики реклами комерційних товарів, залучення діячів мистецтва та культури на ролі «весільних генералів» у партійних списках; використання діячів та засобів мистецтва й культури в агітаційних передвиборчих турне, знімання постановочних відеороликів з метою навіювання телеглядачам образу борців з корупцією, зовнішньою агресією. Зауважимо, що в російськомовних регіонах України вказані тексти й слогани поширюються російською мовою, оскільки для політичних сил важливим є лише електоральний успіх, а не формування державницької проукраїнської позиції громадян, нерозривно пов'язаної з використанням державної мови. Цей процес коло науковців цілком слушно називає «перекодуванням пам'яті, що супроводжується не тільки витісненням української мови, а й усього, що з нею пов'язане. Без сумніву, відбувається травмування психіки, яке виливається у комплекс меншовартості... цей стійкий комплекс не дозволяє українцям побудувати сучасну повноцінну державу» [2].

Варто зазначити, що в згаданих вище випадках формування політичних цінностей носить ситуативний характер, одні засоби доповнюються іншими, політичні сили не гребують також їх використанням з метою створити в очах суспільства враження «антицінності» своїх політичних суперників. У зв'язку з цим виникає питання ієрархізації, структурування та значущості політичних цінностей у свідомості громадян залежно від міри брехливості навіяної ЗМІ інформації, яка, звичайно, буде встановлена лише заднім числом, коли запланована політична мета приходу до влади вже буде досягнена. Навіть побіжний аналіз агітаційної продукції 90-х і міри виконання передвиборчих обіцянок дає широке поле для аналізу ірраціональності політичного мислення українців.

Парадоксально, але і більш-менш правдива, і явно брехлива інформація вибудовує політичні цінності, але, відповідно, надає їм різної значущості. Зазначимо, що цей парадокс уміло використовується політтехнологами, найманими українськими політичними силами (як правило, вказані спеціалісти прибувають з Російської Федерації, де їхні технології проходять «бойове хрещення») з урахуванням психіки сучасного українства, у якій збереглися рештки ментальних структур радянської людини. Згадаймо обіцянки щодо побудови в близькому майбутньому міфічного комуністичного суспільства, у яке насправді вірили лише деякі з членів КПРС, тоді як у свідомості широких мас влада, що дозволяла собі, м'яко кажучи, обман, усе одно мала високу політичну цінність. Доречно також зазначити, що в сучасній Україні з її політичним процесом і, відповідно, політичною боротьбою тривалістю 24 роки не стало предметом наукового пошуку співвіднесення реальних політичних і соціальних фактів життя держави з супровідною політичною риторикою, хоча загальновідомо, що «все таємне колись стає явним».

В Україні проблемами буття мови опікується Інститут української мови НАНУ – координаційний центр із питань української мови: її функціонування в суспільстві, поширення, нормативності, структури, історії, національно-культурного значення тощо. Одним із завдань цієї установи проголошується «утвердження позицій української мови як державної у мовно-культурному просторі України, формування передумов досягнення мовної гармонійності у житті суспільства» [3]. Однак кризове становище української мови в державі, на наш погляд, свідчить про явну неспроможність неререформованого, не оновленого ІУМу сприяти розв'язанню цієї нагальної проблеми. Потрібно створити якісно новий центр сприяння розвитку української мови.

Список використаних джерел та літератури

1. Виявлення брехні по невербальних ознаках. Психологія брехні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://faqkr.ru/samovdoskonalennja/125823-vijavlennja-brehni-po-neverbalnih-oznakah.html>.
2. Питання мови – справа буття нації // День. – 2016. – № 14–15.
3. Інститут української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/about/Pages/default.aspx>.

Vasyl Shust

Psychology of language of the Ukrainian administrative elites as a reflection of the crisis transformation of the society's political values

The language of the individuals of political life in Ukraine is the object of analysis. It is an instrument of the research of the political reality and comprises the studied factors in the formation of political values of society.

Keywords: *political language, political values.*

Ігор БУРКОВСЬКИЙ

Чи матиме українська мова гідне майбуття?

У статті дається характеристика сучасного становища української мови в Україні й авторське бачення шляху виходу з кризової ситуації.

***Ключові слова:** українська мова, мовна ситуація, мовна політика.*

Від першої половини 1930-х рр. становище української мови, попри окремі позитивні зміни, є кризовим, тобто її майбутнє існування перебуває під загрозою. У кількісному вимірі це проявляється насамперед у неухильному зниженні серед українців частки тих, що визнають мову своєї нації за рідну (виняток наразі становить людинність Західних земель – завдяки вищому рівневі національної свідомості), переходом дедалі більшого числа членів етносу на інші мови – головно російську (якщо за переписом 1959 р. на території нинішньої держави Україна її визнали за рідну 6,5 % українців, то через 30 років, за переписом 1989 – 12,2 %, а 2001 – 14,8 %). Щоправда, раніше втрати від асиміляції в абсолютних показниках перекривалися природним приростом, але він дедалі зменшувався, сягнувши врешті від’ємної позначки, отож від 1993 р. відбувається абсолютне скорочення кількості українськомовних осіб. Катастрофічного характеру давно набув процес зникнення української мови – через денационалізацію українців – на Південних та Східних землях

(на великій їх частині, зокрема на Донбасі), що являють загрозову картину майбуття решти українських теренів.

Загроза існуванню мови виникла внаслідок несприятливого для українського етносу збігу історичних (і геополітичних) обставин, довгих періодів його бездержавності. Тривала денационалізаційна політика імперської влади – спочатку царської, потім комуністичної, підтримувана шовіністично налаштованими колами населення, спричинила відповідні патологічні зміни в масовій свідомості на більшій частині території України й створила тут несприятливий клімат для функціонування й розвитку української мови, надто у великих містах, де запанувала російська мова. Сформувалися значною мірою самодостатні й самовідтворювані механізми, за яких зденационалізовані батьки вирощували зденационалізованих дітей, зросійщене великоміське середовище примушувало зрікатися своєї мови нових прибульців, беззахисних перед ним через брак національної свідомості й національної гідності та заздалегідь сформований комплекс меншовартості, а суспільнопсихологічна атмосфера, всі чи майже всі рівні й поля інформаційного простору формували й посилювали такі патологічні деформації свідомості, перешкоджали звільненню від них. Проголошення незалежності 1991 р. не супроводжувалося кардинальними змінами у владі на користь політичних сил, що відстоювали б українські національні інтереси й дбали про українську мову. Через фатальну недолугість тих політичних організацій (ще один наслідок згубного впливу колоніального минулого, а крім того – прояв певних програшних рис українського національного характеру) «контрольний пакет» у владі на загальнодержавному рівні (та, переважно, на локальних шаблях) зберегли сили, представники яких до українських національних інтересів (надто в мовній площині) були неприхильні, у найкращому разі байдужі. Отож політика «нової» влади (фактично – перелицьованої вчорашньої колоніальної адміністрації), попри деякі демонстративні (вимушені) псевдоукраїнізаційні заходи, як-от формальне переведення низки навчальних закладів з російської мови навчання на

українську чи аналогічну переміну мови публічних оголошень, продовжувала – і продовжує й нині, попри всі зміни владних команд-кланів – мати в цілому лінгвоцидний характер щодо української мови. Він полягав, зокрема, у тому, що київська влада всі роки відмовлялася від уживання реальних дієвих заходів для зміни мовної ситуації – бодай з арсеналу українізаційної кампанії 1920-х – поч. 30-х рр., саботуючи навіть ті, що були передбачені формально чинним законом про мови в УССР 1989 р. Надавши на папері українській мові формального титулу «державна мова», влада в реальності тримала й трима її на становищі «ненужного языка», відмовляючися зробити її вживання обов'язковим для себе та для підконтрольних їй, владі, сфер. Незнання чи ігнорування української мови – за вживання російської – не було й не є перешкодою для обіймання будь-якої державної посади (за винятком хіба окремих специфічних, малопrestiжних): згадаймо численних кандидатів у Президенти, зокрема Л. Кучму; належного мовного режиму не запроваджено навіть у структурах найсуворішої регламентованості, і в службовому спілкуванні та в документації часто-густо й досі безперешкодно панує мова де юре вже колишньої метрополії. Проте справа аж ніяк не обмежується бездіяльністю й саботажем. Лінгвоцидний і, ширше, етноцидний зміст політики «української» влади особливо яскраво виявлявся у її заходах, що слугували фактичній охороні й навіть подальшому зміцненню віддавна сформованого комплексу русифікаційних механізмів, що з них ключовим нині є відповідний стан інформаційно-культурного простору. Серед таких заходів:

- віддання теле- й радіоефіру в розпорядження «своїх людей», до українства знову ж таки в найкращому разі байдужих, з недопущенням і в цій сфері належного мовного режиму (не було й немає жодного чисто українськомовного каналу – чисто російськомовні були);

- економічне задушення кількох тисяч українськомовних періодичних видань (це може виглядати як радше побічний резуль-

тат економічно-фінансової політики влади, проте очевидним є, що такий результат її цілком влаштував, і не випадково вона вперто «не помічала» цієї катастрофи, не вдавалася навіть до фіктивних захисних засобів) – натомість з'явилися російські за мовою й у значній частині антиукраїнські за духом, за якими зазвичай стоять багаті російськомовні особи, що своїм багатством завдячують головно входженню або наближеності до тих-таки «старих-нових» владних кіл;

- ліквідація державного масового книговидання (і системи книгорозповсюдження) та тривале пригнічування новопосталих недержавних видавництв, натомість – незмінне забезпечення безперешкодного масового ввезення літератури з РФ (зрозуміло, якою мовою) – у тій країні владна політика щодо вітчизняного книговидання була діаметрально протилежною, отож становище цієї справи, завдяки насамперед законодавчій підтримці, тривалий час було там якісно кращим, і ціни тамтешніх книжок – у рази нижчими, ніж українських: відтак згадані видавництва, навіть добившись врешті-решт для себе відносно стерпних умов, сумарно випускають продукції (причому в значній частині російськомовної) на душу населення на порядок менше, ніж видавництва розвинених країн – це спричинено насамперед домінуванням на книжковому ринку України літератури колишньої метрополії, досягнутому завдяки політиці київської влади, політиці, через яку ситуація з українськомовною книгою є ще гіршою, ніж із українськомовною пресою;

- упосліджування й руйнування української культури – насамперед віднесенням її фінансування до тих бюджетних розділів, на які «не вистачає коштів» (зосібна відзначимо доведення до глибокого занепаду такого впливового масового мистецтва, як кінематограф – з рівнобіжним заповненням екранів України російськомовною кінопродукцією), пропаганда та упривілеювання російського й російськомовного мистецтва з одночасною дискримінацією українськомовного – до цього чималою мірою спричиняються й згадувані вище ЗМІ, а також володарі шоу-бізнесу, які своїм становищем

завдячують головно тій-таки обставині, що й згадані хазяї російськомовних видань, і які так само накидають українському загалові свої смаки, насамперед звичну для себе мову.

До переліченого можна чимало додати (напр., політика сприяння московській церкві) – зупинимося ще на такій украї важливій речі, як державна освітня політика. Тяжкі провини влади тут теж аж ніяк не обмежуються знущально скупим фінансуванням відповідної галузі – погляньмо лише на один аспект стану більшості навчальних закладів України. За нинішніх умов вони, поруч із іншими державними структурами, повинні ще й слугувати оздоровленню мовної ситуації, конфронтуючи з такими першорядними елементами обговорюваного комплексу патогенних механізмів, як зросійшене середовище проживання (передовсім великоміське), особливо ж (силою своєї специфіки) – денационалізоване родинне середовище, проте здебільшого дуже слабо виконують таку функцію. Для зросійшених зон типовим є, що українське слово в тамтешніх формально українських школах лунає лише на заняттях, діти зі денационалізованих сімей рідко відчують спонуку бодай задуматися над своєю позицією щодо мови предків, хоча й отримують сяке-такє володіння нею, а в масштабі всієї країни більшість педагогічних кадрів, покликаних виховувати український патріотизм та національну свідомість, зокрема й мовну, імунітет від денационалізації, робити цього не вміють, часто й не бажають, самі позбавлені таких якостей, а то й вороже налаштовані щодо них. Владні кола, за деякими скромними за своєю значущістю винятками, виявляли з цього приводу хіба що мовчазне вдовolenня (адже теж характеризуються такими рисами).

Викладене щойно означає збереження й навіть посилення такого серйозного лінгвоцидного чинника, як домінування мови колишньої (де юре) метрополії в інформаційно-культурному просторі України, що відчужує мільйони українців від своєї мови, пропаганду російськомовності й схиляння українців до денационалізації, закріплення в них згадуваних деформацій свідомості,

культивування й розповсюдження не лише відомого комплексу меншовартості, а й різних форм українофобії з постійним масово поширюваним лементом про необхідність захисту... російської мови – якраз тієї, що з усіх присутніх на теренах України мов найменше потребує якогось захисту. (Зрозуміло, що насправді йдеться про захист не російської мови як такої, а її неправного панівного становища в Україні.) Це все означає продовження процесу мововбивства за потурання та співучасті центральної влади (і багатьох локальних).

Майже нічого не зробила для реального поліпшення становища української мови, для знешкодження етноцидних механізмів і т. зв. помаранчева влада, що полюбляла декларувати свою «українськість» – хоча рекрутувалася головню з тих самих верств, що й попередня, і своєю політикою, зокрема й мовною, відрізнялася від неї неістотно. Про наступну владну команду тут не будемо й говорити – від неї й поготів не можна було очікувати для української мови нічого доброго. Не заслуговує кращої оцінки й політика нинішньої влади.

Жоден з дотеперішніх найвищих посадовців навіть на словах не засудив зросійщення України, не заявив про ненормальність нинішньої мовної ситуації в державі, успадкованої від колоніальних часів, про необхідність змінювати її планомірною співдією державних та громадських чинників. Отож завдання українців – врятувати свою мову й свій етнос від здавна навислої над ними загрози зникнення з лиця землі – лишається й надалі актуальним.

Це завдання може бути виконане тільки за умови створення української держави, тобто встановлення на території України справді української влади. Вона може бути встановлена тільки в тому разі, якщо ми, національно свідомі частини корінного етносу, здобудемося на створення боекватної української організації, яка розгорне дієву українську пропаганду, що є головною запорукою перемоги. Створення такої організації – це, звісно, окрема велика тема, зараз варто сказати лише, що ця справа є цілком реальною.

На ній повинні зосередитися члени таких організацій (що наразі мало відповідають поняттю організації), як «Просвіта» – ті з них, хто, на відміну від київського проводу, невдоволений ефективністю своєї діяльності. Інший шлях – шлях впливу слабких (бо незорганізованих) груп українства на неукраїнську владу – є малоперспективним.

Список використаних джерел та літератури

1. Бурковський І. Національні процеси в СРСР після сталінської епохи / І. Бурковський // Розбудова держави. – 1997. – № 4. – С. 3–8; № 5. – С. 5–15; № 12. – С. 30–38.
2. Бурковський І. Національні процеси в СРСР після сталінської епохи / І. Бурковський // Розбудова держави. – 1998. – № 1/2. – С. 16–24.
3. Вишняк О. Мовна ситуація та статус мов в Україні: динаміка, проблеми, перспективи (соціологічний аналіз) / О. Вишняк. – К.: Інститут соціології НАН України, 2009.
4. Масенко Л. Т. Мова і політика / Л.Т. Масенко. – К.: Соняшник, 1999.
5. Масенко Л. Т. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір / Л.Т. Масенко. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 164 с.
6. Радевич-Винницький Я. Двомовність в Україні: теорія, історія, мововживання / Я. Радевич-Винницький. – К. – Дрогобич: Посвіт, 2011. – 590 с.
7. Радевич-Винницький Я. Мова і нація / Я. Радевич-Винницький, В. Іванишин. – [5-е вид., випр, доповн.]. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2003; [6-е вид., доповн.]. – Львів: Апріорі, 2012.

Ihor Burkovskyi

Will Ukrainian language have the worthy future ?

The paper deals with the present situation of the Ukrainian language in Ukraine, the possible way of problem-solving is given.

Keywords: *Ukrainian language, Language Situation, Language Policy.*

Іван ЮЩУК

Умова збереження мови й нації

Мова живе тому, що її від батьків переймають діти. В Україні цей зв'язок штучно переривали російські колонізатори. Для подолання наслідків колоніального минулого потрібно, щоб у навчальних закладах панував єдиний українськомовний режим. Молодь має бути забезпечена українськомовною інтелектуальною продукцією.

Ключові слова: мова, нація, діти, школа, українськомовна інтелектуальна продукція, Міністерство освіти.

Грузини й досі майже вільно читають поему Шота Руставелі «Витязь у тигровій шкурі», хоч вона була створена 800 років тому; сучасні італійці так само без перекладу розуміють «Боже-ственну комедію» Аліг'єрі Данте, хоч їй уже 700 років. Ми, українці, маємо кількатисячолітню народнописенну спадщину, на її мовній основі постала сучасна українська література, починаючи від Івана Котляревського й геніального Тараса Шевченка. Власне, цивілізаційний розвиток і нації, і людства завдячує саме отій тяглоті, живучості мови.

Відколи людина відчула свою окремішність серед живих істот, відтоді рідна мова для неї стала найважливішим навчальним предметом. Ось давнє свідчення представника одного з індіан-

ських племен Америки: «Наші матері витрачають щодня по дві години, навчаючи дітей правильно говорити мовою племені. Дорослий індіанець, який не володіє своєю мовою з абсолютною правильністю, фактично стає безправним: йому не дозволяють говорити при людях, щоб його мовні хиби не передалися слухачам, особливо дітям».

В античному світі в школах на першому місці серед навчальних предметів стояли граматики й риторика. У козацьких школах, крім військової справи, основними предметами були граматики й співи. У Києво-Могилянській академії з-поміж семи навчальних предметів три були філологічні: граматики, риторика й поетика.

Мова живе тому, що її від батьків переймають діти і передають своїм нащадкам. Щоб знищити мову, треба перервати цей зв'язок, що й робили російські колонізатори стосовно українців. Царські цензори навіть забороняли друкування будь-яких книг для дітей, якщо вони були написані українською мовою, не говорячи вже про школу; тоталітарний окупаційний режим вимагав від навчальних закладів України «домагатися, щоб вільне володіння російською мовою стало нормою для молоді, яка закінчує середні навчальні заклади, громадським обов'язком кожної молодої людини» (постанова ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР 1983 року).

З початком незалежності України Міністерство освіти було видало наказ від 7 вересня 1992 року № 123 з вимогою: «Забезпечити упродовж усього шкільного дня, включаючи перерви, послідовне дотримання українськомовного режиму в навчальних та навчально-виховних закладах з українською мовою навчання і виховання, а також у тих, які почали перехід на нього». Було збільшено кількість годин на вивчення української мови й літератури в школі й у вищих навчальних закладах. Проте згодом цей наказ було проігноровано чи скасовано, кількість годин на вивчення української мови зменшено. А теперішнє керівництво Міністерства освіти не бажає відновлювати ні справедливого

наказу, ні годин: деякі вчителі і своїм спілкуванням, і викладанням предметів ще й тепер виконують розпорядження колоніальної адміністрації – зросійщують українських дітей.

Злочином і проти держави, і проти студентів є те, що викладачі в деяких вищих навчальних закладах молодим людям, які успішно склали зовнішнє незалежне оцінювання з української мови і літератури (інакше б вони не потрапили до вищого навчального закладу), читають лекції російською мовою. Такі викладачі або мають занижений інтелектуальний рівень, щоб вивчити державну мову, або ненавидять українську державу. І те, і те дає підстави, щоб позбуватися таких викладачів.

Не відповідає ні міжнародним нормам, ні безпеці держави те, що в школах з національною мовою навчання всі предмети, крім української мови й літератури, викладаються мовою національної меншини, тобто легалізовано готуються сепаратисти. Відповідно до Гаазьких рекомендацій щодо прав національних меншин на освіту 1996 року навчання в таких школах має бути двомовним. У 2003 р. в Міністерстві освіти України було відповідно розроблено й подано на розгляд до Верховної Ради України проект «Концепції освіти національних меншин в Україні». Проте Закон не розглядався і не був прийнятий.

Не досить задекларувати пріоритет української мови в українській державі – його треба підтвердити, так би мовити, матеріально. Для цього потрібні в достатній кількості електронні носії українськомовної інформації: компакт-диски, електронні книжки, радіо- й телепрограми, відповідні портали в Інтернеті тощо. Маємо ж протилежне: майже вся подібна продукція – російськомовна.

В Україні має бути державне видавництво оригінальної й перекладної художньої та науково-популярної літератури українською мовою спеціально для дітей та юнацтва, як було колись видавництво «Веселка». Навернення молоді до рідної мови повинно сприяти й здешевлене масове видання державою націо-

нальної й зарубіжної художньої літератури українською мовою і суттєве розширення мережі державної й приватної книготоргівлі.

В армії, яка повинна бути школою для молодих людей, відповідно до Закону про Збройні Сили України допускається вживання лише однієї мови – державної. Тим часом ця вимога тут часто безкарно ігнорується.

«Цілий народ мусить пильно дбати, щоб його школи були тільки рідномовні, бо тільки вони виховують свідому націю... Народ, позбавлений рідних шкіл, позбавляється тим найсильнішого двигуна свого духовного розвитку й засуджується на культурне й національне каліцтво», – писав Іван Огієнко в «Науці про рідномовні обов'язки». Від проблеми рідномовного виховання молоді держава аж ніяк не має права самоусуватися. Інакше – навіщо вона?

Ivan Yushchuk

The condition of saving the language and the nation

Language lives because children adopt it from parents. In Ukraine the Russian colonialists attempted to interrupt this connection. Therefore the only Ukrainian-language regime should prevail at schools. Young people should be provided with Ukrainian intellectual products.

Keywords: *language, nation, children, school, Ukrainian-language intellectual production, Ministry of Education.*

III. ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Людмила ЗІНЕВИЧ

**Із досвіду роботи безкоштовних
курсів української мови
в Чернігові**

На основі аналізу мовної ситуації в Чернігові автор пропонує проект «Безкоштовні курси української мови» як один зі способів подолання негативної форми білінгвізму на користь поліфункціонального застосування української мови різними верствами населення міста.

Ключові слова: українська мова, безкоштовні курси, соціологія.

Відсутність вираженої мовної політики, її планування, фахового підходу до вирішення залишених у спадок від імперського й радянського режимів мовних проблем призвели до дестабілізації суспільства й використання мовного питання як приводу для анексії Криму та військового вторгнення РФ на Донеччину й Луганщину. Не випадково територія колаборації збігається з районами, де українська мова, всупереч Конституції, була практично

витіснена з усіх сфер вживання, а регіональні авторитети пропагували «великорусську» ідеологію із валуєвськими настановами «українського язика нет, не было и быть не может».

Як зазначав В. Шкляр, «там, де нація не має власного культурного та інформаційного простору, утворюється сприятливе поле для загарбника. Але головний тут фактор – це, звичайно, мова, український дух... Мова – це щит, це той найвищий кордонний мур, якого в сучасному світі не зможе здолати жоден агресор». Тому сьогодні так важливо для збереження державності, для запобігання подальшому розповзанню «русского мира», для протидії інформаційній агресії виробити ефективну законодавчу базу для захисту державної мови, запровадити освітні заходи для глибшого вивчення української мови (нині відбувається скорочення гуманітарного циклу загалом і української мови зокрема), активізувати просвітницько-виховну роботу, підтримати ініціативи громадського сектора.

Одним із таких дієвих заходів вважаємо організацію мережі «Безкоштовних курсів української мови». Сама ідея запровадження в зросійщених регіонах курсів української мови для всіх охочих з'явилася ще до Майдану як відповідь громадських активістів на ганебний закон Ківалова – Колесніченка «Про засади державної мовної політики» № 5029-VI.

У 2013 році такі курси були відкриті в Севастополі, Луганську, Донецьку, проте вже було запізно. Нині вони діють у 17 містах, охоплена прифронтна зона (Слов'янськ, Краматорськ, Дружківка, Бахмут, Маріуполь), зросійщений Південь (Миколаїв, Херсон, Одеса), долучилися Запоріжжя, Дніпропетровськ, Вінниця, Суми, Житомир тощо.

Чи існувала потреба у відкритті таких курсів у Чернігові? Відповідь ствердна. Мовна ситуація Чернігова як центру північної частини Українського Лівобережжя мало чим відрізняється від Півдня та Сходу України, хіба що тут яскравіше виражені діалектні особливості мовлення міщан. Хоча, за всеукраїнським переписом населення

2001 р., 93,5% етнічного складу населення регіону становлять українці, 5% – росіяни, 1,2% – представники інших національностей, із функціонально-мовного боку Чернігів швидше нагадує російське місто, ніж українське. Незважаючи на формально державний статус української мови та певні позитивні зрушення в освіті, функціонування української мови в реальних соціальних сферах – побутового обслуговування, бізнесу, розваг – не розширюється. Російськомовна субкультура міста породжує ефект мовного диктату й тим самим створює дискомфортні умови для україномовців.

Провівши соціологічні дослідження побутування української мови в Чернігові, ми отримали невтішні результати. На запитання «Якою мірою, на Вашу думку, поширена українська мова в різних сферах життєдіяльності Чернігова?» містяни відповіли так:

1. Міжособистісне спілкування (у родині, з друзями): 6% – поширена значною мірою; 30% – певною мірою; 52% – майже не поширена; 12% – важко відповісти.

2. Установи сфери послуг (магазини, транспорт): 5% – поширена значною мірою; 30% – певною мірою; 63% – майже не поширена; 2% – важко відповісти.

3. Зовнішня реклама: 13%; 43%; 37%; 7% відповідно.

Отже, як показують результати соціологічного дослідження, проблема мовної асиметрії в Чернігові у сфері побутового обслуговування, міжособистісного спілкування не на користь української. Цим і зумовлена потреба відкриття курсів з вивчення української мови. Адже метою проекту є популяризація української мови, літератури, культури, створення україномовного середовища.

У Чернігові проект стартував 16.02.2015. Він має значний попит серед громадян. Активно відвідують курси близько 100 осіб різного віку (від 10 до 80), соціального статусу, із різним ступенем володіння мовою. Серед слухачів є колишні громадяни інших країн, переселенці з Криму та тимчасово окупованих територій, сім'ї загиблих та учасників АТО.

Безкоштовні курси української мови перетворилися на своєрідний центр відродження української мови, культури, оскільки проект включає не лише традиційні уроки української, а й відкриті лекції науковців з українознавства, зустрічі з письменниками, журналістами, краєзнавцями. Але проект волонтерський, і для більш ефективної, системної роботи та для залучення більшої кількості слухачів він потребує підтримки з боку влади – як на місцевому, так і на загальнодержавному рівні. Дотепер усі проблеми з організації роботи курсів (приміщення, реклама, навчальні матеріали, підручники, словники тощо) лежать на плечах самих волонтерів.

Liudmyla Zinevych

**From the experience of the free of charge courses
of Ukrainian language in Chernihiv**

On the basis of the analysis of a language situation in Chernihiv the author offers the project “Free coursers of the Ukrainian language”, one of the way of overcoming the negative bilingualism in favour of multifunctional using of the Ukrainian language by various categories of the population.

Keywords: *Ukrainian language, free of charge courses, sociology.*

Олександр ГРЕЦЬКИЙ

**До мовного питання в сучасній
Україні та Німеччині**

Висвітлено деякі наслідки мовних взаємодій, що спричинені недостатнім рівнем інтеграції етноменшин усередині країни.

Ключові слова: мовна ситуація, рідна мова, регулювання.

В Україні відбувається погіршення мовно-культурної ситуації на тлі притлумлення етнонаціонального потенціалу, спричиненого, з одного боку, глобалістськими, геополітичними процесами, а з іншого – сповільненням процесу усунення постколоніальних деформацій у соціальній, економічній та політичній сферах держави.

Ми й надалі залишаємося в ганебній ситуації конкуренції двох мов, за якої одна з них, українська, перебуває на становищі підлеглої; мовна політика нашої держави та її реалізація все ще продовжує працювати на зростання комунікативної потужності російської мови, домінування її в урбаністичних середовищах, а також толерує свавілля медійних магнатів, що нехтують мовним законодавством і цілковито відчужені від культури та історії

народу. Слушно зауважив Режіс Дебре: «Медії – це автоматика. Але програмування машин – це чистої води політика. Тобто – концентрована економіка» [1, 157].

Слід згадати й такий спосіб нівелювання рідної мови, впроваджений за радянських часів і збережений дотепер, як «втручання у внутрішню структуру підлеглої мови засобом систематичних упроваджень одних мовних елементів і заборони інших. Так у підлеглу мову впроваджуються елементи панівної мови і відсуваються, а далі й усуваються елементи відмінні» [2, 261]. Тут постає питання: чи є адекватним сам термін «російськомовні українці», чи не ліпше означити цю категорію громадян як «зросійщені українці» та визначити їх права й обов'язки на законодавчому рівні, що дало б можливість скоригувати необхідну кількість шкіл із російською мовою навчання, зобов'язати представників нацменшин вивчити державну мову на належному рівні та принаймні сповільнити процес поширення напівмовності, а відповідно й напівкультурності серед осіб із послабленою чи роздвоєною етнічною свідомістю.

Прикладом непростой взаємодії принаймні двох мовних стихій – німецької і турецької – може виступити Німеччина. Ця країна в силу певних історичних причин піддається міграційному натискові зі Сходу. У чільних містах Надрейня створюються цілі чужинецькі анклави з дуже слабким інтеграційним потенціалом. За свідченням німецьких соціологів, демографічна криза може настати десь через тридцять років: чисельність громадян із міграційним підґрунтям може сягнути сорока відсотків у таких містах, як Кельн, Гамбург. Турецька меншина краще від інших інтегрована в німецьке суспільство, а тому й чинить більший вплив на німецьку мову. Найшвидші зміни, як зазначає мовознавець із Потсдамського університету Гайке Візе, відбуваються на рівні лексики (засвоюються в адаптованому виді слова від арабської, російської до англійської мов), повільніші – у царині морфології та синтаксису: випадають прийменники й артиклі,

неправильно вживаються відмінки, практикується сполучення займенників із попередніми дієсловами шляхом часткового урізання їх закінчень; порушується структура речення: відбувається зміщення дієслова з кінцевої позиції у підрядному реченні наперед. Професор лінгвістики з Ляйпцігського університету Уве Гінріхе стверджує, що років через 20–30 правильний відмінок мало що важитиме, залишаться спрощені варіанти німецької, ті, яких потребуватиме комунікація. Найбільше піддається цьому впливові звичайна вжиткова мова, літературна ж, що плекається в школах та університетах, є стійкішою.

Дослідженню врізаної, спрощеної німецької мови присвятила монографію соціолінгвіст Діана Маросек [3]. *Kurzdeutsch* – так називає цю мову авторка – активно твориться в інтернет-середовищах, де комуніканти легко можуть змінювати соціальні ролі, серед молоді як із міграційним підґрунтям, так і автохтонів. Вона проникає в сім'ї, школи, установи. Граматичні ознаки цього мовного гібриду я вже наводив.

Таким чином, постколоніальні деформації в мовній сфері необхідно зупинити високим рівнем освіти українською мовою в поєднанні з насиченням соціопростору якісним українським інформаційним продуктом. Слід законодавчо зобов'язати комунікантів, що відповідальні за впровадження державної мови, – учителів, викладачів, журналістів, державних службовців – дотримуватись її норм та виконувати вже чинні закони. Соціалізація індивіда, особливо з мігрантським підґрунтям, має корелюватись із рівнем засвоєння державної мови, сприяти інтеграції особистості в громадянське суспільство, а отже, і його єдності. Необхідно твердо контролювати міграційні процеси, насамперед із РФ, та законодавчо визначити належний рівень володіння державною мовою при вирішенні питань щодо набуття громадянства, працевлаштування, ведення підприємницької діяльності.

Список використаних джерел та літератури

1. Debray R. Le pouvoir intellectuel en France / R. Debray – Éditions Gallimard. – Paris, 1986. – 352 pp.
2. Шевельов Ю. Так нас навчали правильних проізношеній // Шерех Ю. Поза книжками і з книжок / Ю. Шерех (Шевельов Ю. В.). – К.: Час, 1998. – 447 с.
3. Marossek D. Kommst du Bahnhof oder hast du Auto? / D. Marossek. – Hanser. – Berlin, 2016. – 160 pp.

Olexandr Hretskyi

Concerning the the language question in modern Ukraine and Germany

Some consequences of language interactions caused by not appropriate level of ethnic minorities integration inside country are highlighted.

Keywords: *language situation, native language, regulation.*

**Всеволод ТКАЧЕНКО,
Юрій КОВБАСЕНКО,
Дмитро ПОНАМАРЧУК**

**Європейське мовне законодавство
і чинний механізм реалізації
статусу української мови як державної
(у зіставленні з досвідом Франції
та Словаччини)**

У доповіді стисло висвітлено європейській досвід у сфері мовного будівництва. Наголошується на важливості для України європейського мовного законодавства, зокрема французького «Закону Тубона» та словацького закону про державну мову, спрямованих на обов'язкове вживання єдиної державної мови в усіх без винятку сферах життя. Констатується вкрай незадовільна та загрозлива ситуація з функціонуванням державної мови в Україні, відзначено необхідність негайно скасувати антиконституційний Закон України «Про засади державної мовної політики», прийнятий у 2012 році, а замість нього нарешті ухвалити нормативно-правові акти, які не на словах, а на ділі запровадять українську державну мову в усіх сферах державного й суспільного життя українського народу на всій території України.

Ключові слова: українська мова, державна мова, українське мовне законодавство, європейське мовне законодавство.

Як засвідчує європейський досвід, глобалізація аж ніяк не означає і не потребує згортання або нівелювання національних мов і культур. Добре відомою є офіційна статистика з цього питання: з 42 європейських країн єдина національна мова є державною у 36. І кожна з цих країн усіляко культивує, старанно плекає та надійно охороняє свою одну національну мову, що «збирає націю до купи», працює на зміцнення єдності, цілісності країни і є, зрештою, розпізнавальною ознакою, візитною карткою цієї держави. Національні мови та культури – це святе, це – душа кожного з європейських народів.

Французька держава утвердилася завдяки французькій мові, що прийшла на місце латини, замінивши її від 1539 року в усіх юридичних документах. Проте конституційна стаття, згідно з якою «французька мова є державною мовою Французької Республіки», з'явилася лише через 453 роки – у 1992. Як розповідає українсько-французька журналістка Зірка Вітошинська, увагу до цього питання спричинено насамперед глобальним поширенням «англо-американізації» та бурхливою реакцією на неї свідомої частини французького народу, репрезентованої численними громадськими та неурядовими організаціями, зокрема «Майбутнє французької мови», «Захист французької мови», «Асоціація для захисту й поширення французької мови», «Опір рекламній агресії» та інші. Завдяки їхній активності французький уряд 4 серпня 1994 року ухвалив славнозвісний «закон Тубона» (за прізвищем тодішнього міністра культури) про запровадження у Франції державної політики, спрямованої на забезпечення повноцінного функціонування французької мови в усіх сферах життя. (А нефранцузів у Франції нараховується близько 20 % – тобто приблизно стільки ж, скільки й неукраїнців в Україні, до числа яких входять і чимало етнічних українців,

зденационалізованих в обставинах підколоніального існування та масованої великодержавно-імперської інтервенції, що набула дедалі агресивнішого характеру з часів Петра та Катерини).

23 статті «закона Тубона» гарантують французькій державній мові – як «важливій складовій частині самобутності та національного надбання Франції» та «головному здобутку Французької республіки» – достоту упривілейовані позиції в усіх без винятку сферах життя. За цим законом забороняється вживання в публічних сферах висловів чи термінів іноземною мовою; раз на рік, до 15 вересня, уряд надсилає до парламенту свій звіт про хід виконання даного закону; окремим актом передбачено й форми покарань за порушення закону – штраф (до 9 тисяч доларів) або ув'язнення (до 6 місяців).

«Через шість років від початку дії «закона Тубона», – простежує Зірка Вітошинська, – у Звіті французькому парламенту від 2000 року відзначалося, що цей «закон добре виконується» і «суспільство винятково чутливе до мовного питання на Батьківщині,», а тому й «мобілізується, коли становище мови йому видається під загрозою» [3, 73].

Так, за даними цього звіту, відсоток правопорушень у сфері мови знизився на 1–11 %, а кількість судових покарань зменшилася зі 124 до 98. Водночас зафіксовано, що великі фірми, як не прикро, дедалі частіше послуговуються англійською як робочою мовою. Серед вагомих здобутків Генеральної комісії термінології та неології – видання «Термінологічного збірника» з приблизно 2500 термінами та кількох нових списків слів для таких царин, як економіка, фінанси, інтернет. У звіті повідомлялося також, що Генеральна дирекція французької мови помітно сприяє поліпшенню наукових видань та синхронних перекладів на міжнародних виставках. А Вища рада телерадіомовлення запевнила, що французьке телебачення чітко додержується квот на франкомовну та європейську продукцію.

Проте, на думку Зірки Вітошинської, якщо розглянути текст звернення Великого мітингу «Обурення французької мови», зачитаного 23 лютого 2000 р. в Національних зборах Франції, то ситуація з французькою державною мовою виглядає менш утішною: «Ми бачимо глумління з держави, приниження французької мови, упослідження нашого народу, розхитування нашої культури, послаблення нашого міжнародного престижу, наші скомпрометовані місце і роль у всьому світі. І ким? Обивателями, чийм обов'язком, честю й метою мало би бути служіння Франції, її культурі й мові. Ця англломовна хвороба охопила всіх, чії амбіції обмежені намірами посісти другорядне місце в установах світового порядку» [3, 73–74].

Значною мірою на досвід Франції зорієнтовані закони ряду європейських держав, зокрема Словаччини. За конкретний зразок європейського законодавства в царині сучасного мовного будівництва в Україні може правити й Закон «Про державну мову в Словацькій Республіці», нова редакція якого набрала чинності 1 вересня 2009 року. «Словацький досвід у сфері мовного будівництва, – наголошує професор Любомир Белей, – важливий для України ще й тому, що Словаччина здобула незалежність на рік пізніше від України, а до того, як відомо, понад тисячу років перебувала у складі Угорського Королівства, Габсбурзької імперії, Чехословаччини. Нині у Словаччині на особливий статус претендує угорська меншина, до якої належить майже кожен десятий громадянин Словаччини, та не всі представники якої у захваті від статусу угорців як національної меншини» [6, 50].

Словацький закон «Про державну мову...» містить законодавчі регламентовані механізми контролю за його неухильним дотриманням і визначає адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення його конкретних положень. Якщо порушники – юридичні або фізичні особи – не реагують на попередження, на них накладають штраф у розмірі від ста євро до 5 тисяч євро. Стягнені штрафи перераховують до державного бюджету. Пока-

зово, що Парламент Словацької Республіки, ухваливши Закон «Про державну мову...» не просто, на переконання Л. Белея, поклав на уряд відповідальність за забезпечення державного статусу словацької мови, а й зобов'язав Міністерство культури цієї країни щодва роки готувати звіт про функціонування словацької державної мови на теренах Словаччини.

Що ж до ситуації в Україні, то слід пригадати, що традиційно незручне для шовіністичної Російської імперії «мовне питання» перед розпадом СРСР набуло нечуваної доти гостроти. Ставало чимдалі важче імітувати перед світовою спільнотою, що в Радянській імперії всі національні мови (а не лише російська) «благоденствують». Із усією невідворотністю оголилася правда про те, що т. зв. «братерська дружба народів СРСР» насправді була «не інтернаціоналізмом, а русифікацією». Тому в 1980-х рр., під час Горбачовської «перестройки», у союзних республіках почався процес творення нового мовного законодавства, яке радше було паліативом, виконувало функцію «випускання пари в свисток», імітації, а не реального поліпшення розвитку мов народів СРСР. У процесі створення «Закону УРСР “Про мови в Українській РСР”» (1989) вияскравилося багато реальних проблем, у т. ч. кричущі факти приниження й нівелювання української мови в навчальних закладах Української РСР, зокрема й через національну індиферентність, манкуртизм значної частини зросійщених українців. Так, один зі співавторів цієї статті, перебуваючи в складі комісії ВР УРСР з підготовки «Закону УРСР “Про мови в Українській РСР”», на власні очі бачив стоси заяв батьків харківських школярів із проханням звільнити їхніх дітей від вивчення саме української мови через нібито незадовільний стан здоров'я учнів (при цьому медичних довідок часто не було). Це езуїтство було ще небезпечнішим, оскільки дозволяло зросійщувати цілі генерації українців, при цьому прикриваючись позірно «вільним» воле-

виявленню самих громадян і водночас приховуючи антиукраїнський тиск імперської політики Кремля. Дуже слушно писав свого часу Івана Дзюби: «Фактична нерівність навіть при формальній рівності неминує веде до русифікації і є її могутньою рушійною силою» [3, 154].

Україна здобула незалежність у 1991 році, випивши гірку чашу багатоголітного поневолення з боку Османської, Австро-Угорської й Російської імперій, Речі Посполитої та комуно-більшовицької Імперії зла за назвою «СССР». Протягом семи століть українська мова пригноблювалась на різних територіях України і ще досі не посідає належного місця як державна мова. «Кожному мусить бути ясно, – відзначив професор Анатолій Погрібний, – що доки українство та його мова належно не зміцнилися, навіть і порушувати питання про офіційну двомовність в Україні – то значить виявляти відверту недружність до українства, ба навіть жорстокість, що має на меті банальне поглинення слабшого сильнішим» [5, 95].

Адекватно відповідаючи на пекучі державотворчі виклики національних ідеалів України, керівництво української держави покликане набратися політичної волі й негайно скасувати Закон України «Про засади державної мовної політики», влучно прозваного в народі мовою дітей «законом-какою» і прийнятого за ініціативою та проектом учаділих у шовінізмі сьогочасних нащадків російських царів і радянських генсеків. Нещодавній розвиток подій в Україні показав, що цей закон значною мірою став подразником та провокатором мовного сепаратизму, оскільки змістом багатьох своїх статей він суперечить статті 10 Конституції та рішенню Конституційного Суду України від 1999 року, перешкоджаючи українцям реалізувати своє законне конституційне право в частині використання, поширення і пропагування української державної мови в усіх без винятку сферах державного і суспільного життя українського народу на всій території України, сприяючи міжнаціональній напрузі та прискореній зміні

самої етноструктури українського суспільства зі щонайзагрозливішими наслідками для українського етносу. «Бачимо цинічні домагання, – наголошував А. Погрібний, – запровадити офіційну двомовність за обставин, коли українська мова ще тільки починає розпрямлятися, коли й без узаконеного статусу російської як офіційної їй, українській, доводиться почуватися, як попідтинню, максимум – як мові національної меншини. Але тоді про що йдеться? Про узаконення відповідного статусу російської мови, ущемлення для якої в Україні існують лише у хворій уяві політиканів, чи про узаконення оцього жебрацького попідтиння для мови української, а разом з останньою – і для самої України? Тобто праспоконвічному, праодвічному, автохтонному на цій частині планети масиву українського етносу – титульній нації – настирливо, набридливо, тупо-невідступно... нав'язується цілковито перевернутий з ніг на голову мовний порядок, що здатен продемонструвати хіба що цинічний вияв живого та живучого у наші дні неоколоніалізму» [5, 95].

Керівники української держави зобов'язані нарешті ухвалити державницький Закон «Про державну мову», прийняти «Державну програму з відродження й упровадження української мови в усі сфери державного і суспільного життя» та відновити дію Указу Президента України № 161/2010 «Про концепцію державної мовної політики», які на ділі запровадять українську державну мову в усіх без винятку сферах державного і суспільного життя українського народу на всій території України. *Адже відповідно до світових стандартів українці, що становлять 77,8 % мешканців України, мають абсолютне право на державність лише однієї національної мови – української, хоча для цього досить і 70 %.*

«За «калібром» народу-носія мови, тобто за демографічною потужністю, – стверджує відомий учений-мовознавець, професор Костянтин Тищенко, – ми нині на 26-му місці у світі з-поміж 2500 народів і мов (неправда, що мов у світі 6000, адже навіть Біблія перекладена «лише» на 2017 мов, а вже ж Церква,

погодьтеся, нагоди перекласти її на якомога більше мов ніяк не минула б). То виходить, що до кінця рангового списку мов, до найменших, найдрібніших мовних спільнот після нас іще 90 % мов народів світу» [1, 8].

Нагального практичного розв'язання архіважливого питання запровадження української державної мови в усіх без винятку сферах життя вимагають незмінний євроінтеграційний курс України, зрозуміле й природне прагнення нашої країни стати повноправним членом єдиної родини європейських держав. Грізною пересторогою для нашої молоді держави і сьогодні залишається застереження Надзвичайного і Повноважного Посла України, письменника Юрія Щербака про те, що «українська повинна бути державною, бо інакше мовами націю можна розколоти гірше, ніж будь-якими іншими заходами» (газета «Літературна Україна», 2002, 4 липня).

Список використаних джерел та літератури

1. Тищенко К. Нове тисячоліття української мови / К. Тищенко // Урок української. – 2002. – № 3. – С. 7–9.
2. Вітошинська З. Мова – безпека нації / З. Вітошинська // Ятрань. – 2004. – № 4. – С. 72–75.
3. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? / І. Дзюба. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 330 с.
4. «Закон УРСР ”Про мови в Українській РСР”» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
5. Погрібний А. То що засвідчує світовий досвід? / А. Погрібний // Ятрань. – 2005. – № 5. – С. 92–100.
6. Белей Л. Буква закону. На карб поборникам двомовності в Україні та їхнім супротивникам / Л. Белей // Український тиждень. – 2009. – № 51 (112). – 18–24 грудня.

**Vsevolod Tkachenko,
Yurii Kovbasenko,
Dmytro Ponamarchuk**

**European language legislation and operating mechanism
of realization of the status of Ukrainian as the state language
(in comparison with an experience of France and Slovakia)**

In the report the European experience in the field of language building is briefly reflected. The authors mark the importance of the European language legislation, in particular the French Toubon Law and the State Language Law of Slovakia focused on the obligatory use of a state language in all spheres of life. An extremely unsatisfactory and threatening situation with functioning of the state language in Ukraine is recorded, with addition of an appeal to abolish immediately the unconstitutional Law of Ukraine On the principles of the state language policy, and to adopt instead some new legislative acts aiming to extend the functioning of the state Ukrainian language in all spheres of state and public life of Ukrainian people over the whole territory of Ukraine.

Keywords: *Ukrainian language, state language, Ukrainian language legislation, European language legislation.*

Надія ОНИЩЕНКО

Українська освіта в Нью-Йорку

Школа українознавства в Нью-Йорку протягом 12 років навчає української мови, літератури, історії, культури та географії. Школярі використовують свої бали, які вони отримали на випускних іспитах, при вступі до навчальних закладів Америки, а здобуті знання застосовують в американських компаніях, що мають зв'язки з Україною, на державній службі США, у пресі української діаспори.

Ключові слова: *освіта, українознавство, преса діаспори, зв'язки з Україною, Нью-Йорк.*

Після Другої світової війни до Америки прибуло багато вчителів з України. Добре розуміючи небезпеку відірваності молодого покоління від рідної землі, мови, культури та історії, вони вирішили відновити вчительську громаду в Нью-Йорку. У різних місцях були створені філії вчительської громади, що згодом переросли в освітні курси та школи українознавства.

Учительська громада Нью-Йорка засновувала спочатку вечірні освітні курси при Товаристві «Самопоміч». Їх відвідували родини, які прибували до Америки. Навчання відбувалося в шкільних кімнатах будинку отців Василян на 9-й вулиці, № 710. Спочатку сформували три групи (класи). Учні, які не змогли здобути загальну середню освіту в Україні у зв'язку з війною і змушені були емігрувати, почали відвідувати ці курси тричі на тиждень.

Першими вчителями були професор Степан Стецик та професор Микола Кокольський. Випускні (матуральні) іспити приймала спеціальна комісія, яку очолив представник Українського Вільного Університету доктор Микола Шлемкевич.

У вересні 1949 року вечірні освітні курси перейменували на Школу Українознавства, а директором став професор Кость Кисілевський. У грудні 1949 року заклад уже налічував 5 класів, 50 учнів та 15 учителів; навчання проводилося також заочно. Вчилися за програмами європейської гімназії з посиленою увагою на українознавство. Курс навчання становив 60 лекційних годин і тривав шість місяців, після чого учні складали випускні (матуральні) іспити з української мови та літератури, латинської, німецької й англійської мов, історії, географії, біології, фізики, хімії та математики. Випускники здобували глибокі знання, і при вступі до американських університетів отримували високі оцінки.

У перші роки діяльності виникали проблеми, пов'язані з написанням і друкуванням підручників, навчальних програм та подоланням дефіциту приміщень для навчання. Директори за допомогою вчителів, батьків та учнів працювали наполегливо й віддано, щоб забезпечити безперервний навчальний процес та сприятливі умови для учнів. За кілька літ школа українознавства стала сильною національно-освітньою та виховною установою.

Зараз Школу відвідує близько 200 учнів, які прибувають із різних куточків Нью-Йорка, Нью-Джерзі, Коннектикута та Лонг Айленда. Батьки розуміють важливість українського виховання та знань з українознавчих предметів і тому не шкодують зусиль та часу для того, щоб привозити щосуботи дітей до школи, де вони здобувають рідну освіту в класних кімнатах Академії св. Юра від 9-ої години ранку до першої половини дня. З першого по сьомий клас один учитель викладає всі предмети, а з восьмого по дванадцятий кожен предмет викладає окремий учитель. Відповідно до програм Шкільної Ради викладаються релігія, українська мова, українська література, історія, культура та географія України. Навчальний рік

поділено на три семестри. Після закінчення кожного триместру учні складають іспити. По закінченню 12 років навчання учні приступають до складання матуральних іспитів з української мови, літератури, історії, культури та географії. Від 1977 року видача матуральних дипломів відбувається під час спільної урочистої церемонії всіх шкіл метрополії Нью-Йорка. Матуранти можуть використовувати свої бали, які вони отримали на випускних іспитах, при вступі до навчальних закладів Америки.

При Школі також існує «Світличка» під опікою 83-го Відділу Союзу Українок Америки та «Дошкілля».

Школу часто відвідують гості з України. 1992 року перший заступник Міністра освіти України Анатолій Погрібний так оцінив учительську роботу: «Ви тут уже півстоліття зберігаєте українську освіту. В цьому є ваша велика заслуга». 10 січня 1992 року український астронавт Леонід Каденюк повідомив, що в космічну подорож брав «Кобзар» і портрет Тараса Шевченка.

У грудні 2008 року перед учнями виступили колядники з села Криворівні, що на Івано-Франківщині, які заграли для всієї школи на гучних трембітах. У березні 2009 року, коли школа вшановувала пам'ять великого українського поета Тараса Шевченка, її відвідали керівник Науково-дослідного інституту українознавства академік Петро Кононенко та Постійний представник України при Організації Об'єднаних Націй, Посол Юрій Сергєєв. У лютому 2014 року школу відвідав народний депутат України Олег Медуніця, який розповів учням про Євромайдан.

Магістр Іван Макар – одинадцятий директор школи українознавства, обіймає цю посаду від 2010 року. Він отримав ступінь бакалавра Фордгемського університету в галузі психології, а також ступені магістра мистецтв та магістра освіти в тій самій галузі. До переходу в Нью-Йоркський університет працював деканом у Колумбійському університеті як науковий керівник, викладач, наставник, вихователь студентів, а також консультант у питаннях розвитку трудової кар'єри. Нині обіймає посаду

ад'юнкт-інструктора в Нью-Йоркському Університеті (NYU), викладає курси громадського мовлення та спілкування. Він є активним членом українсько-американського співтовариства університету, бере участь у Міжнародному моніторингу державних виборів в Україні, є членом СУМ та прихильником Пласту. Іван Макар працював перекладачем української команди зі спортивної гімнастики на літніх Олімпійських іграх у місті Атланта, США.

З часу відновлення незалежності України чимало колишніх випускників школи домоглися практичного застосування своїх знань. Володіючи досконало українською мовою, вони працювали й працюють представниками в американських компаніях, що мають зв'язки безпосередньо з Україною, і навіть на державній службі США. Журналісти Зенон Завада та Марта Коломієць пишуть статті для різних англо- та українськомовних газет, зокрема «Український Тижневик» (The Ukrainian Weekly). Марта Коломієць написала книжку, присвячену 70-річчю голодомору в Україні, під назвою «Час Говорити Правду», у якій розповіла про історію свого роду в роки голодомору 1932–1933 років.

Меланія Грибович працювала в Києві консультантом від американської компанії. Марта Зелик здобула посаду офіційного перекладача з української мови в Державному Департаменті Америки (U.S. Department of State) в роки президенства Біла Клінтона.

Особливою випускницею школи є Марія (Мері) Мицьо (Mary Mucio). 1989 року Мері як американський репортер відвідала Київ, де провела численні інтерв'ю й розмови з представниками українських організацій з охорони довкілля, після чого написала вражаючу, повну зворушливих подробиць книжку про Чорнобильську катастрофу «Wormwood Forest: A Natural History of Chernobyl». Пізніше М. Мицьо стала київським кореспондентом Los Angeles Times та автором багатьох журналістських статей до газет різних країн світу.

«Чому нас так приємно вражають українські студенти, що приїзять з Америки чи Канади? Чому вони в чужій стихії зберегли український дух, мову, лице? Чому їм нічого не треба пояснювати, наче наперед є моральна домовленість?» – риторично запитував український письменник Євген Сверстюк, і відповідав: «У них живий релігійний корінь – і вони живі».

Список використаних джерел та літератури

1. Останній дзвінок // Міст. – 2015. – № 25 (черв.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://meest-online.com/diaspora/usa-diaspora/ostannij-dzvinok>.

2. Козак Д. Шевченківське свято у школі українознавства ОУА «Самопоміч» у Нью-Йорку / Д. Козак // Національна трибуна (США). – 2015. – Ч. 12 (1600). – 29 берез.

3. Школа українознавства ОУА «Самопоміч» у Нью-Йорку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrainian-schoolnyc.org>.

Nadiia Onyshchenko

UKRAINIAN EDUCATION IN NEW-YORK

The Ukrainian Studies School in New York teaches the Ukrainian language, literature, history, culture and geography during 12 years. Students use their marks they received on final exams for admission to schools of America, and apply acquired knowledge in American companies that have links directly with Ukraine, in the public service of USA, in the press of Ukrainian Diaspora.

Keywords: *education, Ukrainian Studies, press of diaspora, Ukrainian affairs, New-York.*

Резолюція № 1
конференції «Питання мови, справа буття нації»

21 лютого 2016 року
м. Чернігів

З метою забезпечення функціонування української мови як державної, на підставі ст.ст. 10, 40, 116 Конституції України ми, учасники конференції «Питання мови, справа буття нації», звертаємося до Кабінету Міністрів України з пропозиціями:

1. Утворити Інститут української мови як спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади.

2. Установити, що основними завданнями Інституту української мови є:

- реалізація державної політики та координація діяльності у сфері забезпечення функціонування української мови як державної;
- здійснення науково-дослідницької роботи з проблематики української мови.

Резолюція № 2
конференції «Питання мови, справа буття нації»

21 лютого 2016 р.
м. Чернігів

Ми, учасники конференції «Питання мови, справа буття нації», вирішили:

1. створити виконавчий орган конференції – робочу комісію, до якої включити членів президії та доповідачів конференції.

Завданнями робочої комісії є:

- опрацювання пропозицій учасників конференції з проблемних питань функціонування української мови як державної;
- доведення пропозицій учасників до компетентних інстанцій.

2. Президії конференції (Василь Чепурний, Олександр Шевченко, Микола Шкурко, Сергій Черняков, Володимир Єрмак, Ігор Білоконь):

- здійснювати контроль за виконанням резолюцій і звернень конференції;

- організувати зустріч у Кабінеті Міністрів України для вирішення порушених на конференції проблемних питань.

Пропозиція Святослава Караванського

(українського мовознавця, поета, перекладача, журналіста, автора самвидаву, багатолітнього в'язня концтаборів СРСР)

Про внесення до 10 статті Конституції абзацу про кримінальну відповідальність за зневажливе, українофобське трактування державної мови, зокрема за відмову на законну просьбу громадян звертатися до них у будь-яких приватних, державних та духовних організаціях українською мовою. Відмова керівника чи особи, яка виконує службові функції такої організації, у наданні громадянам усного чи писемного звернення, заклику чи повідомлення українською мовою розглядатиметься як зневага Конституції України. Зневага Конституції України – це кримінальна акція, яку має реєструвати Кримінальний Кодекс України. Одним із запобіжних заходів Кодексу треба вважати заборону діяльності даної приватної, комерційної чи духовної організації. Особи державних організацій чи служб у такому разі підлягатимуть службовим дисциплінарним покаранням, включно зі звільненням конкретного службовця з праці.

СЛОВО ВІД ЕКСПЕРТА

РЕЦЕНЗІЯ

на збірник матеріалів науково-практичної конференції «Питання мови, справа буття нації»

Як на мене, найпроблемнішим моментом збірки «Питання мови, справа буття нації» є досі непромивальна, на жаль, актуальність висвітлених у ній явищ і процесів світоглядного та етнолінгвістичного самовизначення української нації. Маю на увазі, що розглянуті питання були предметом уваги «національно заклопотаних» науковців і десять, і двадцять років тому, і, боюся, залишатимуться такими й у наступні десять чи двадцять років. Хвилеподібний характер показників ставлення українського суспільства до вживання та розвитку української мови створює для її прихильників таку собі емоційну гойдалку: вони то завзято тріумфують із приводу чергової звитяги на мовному фронті, то впадають у розпач і зневіру перед, як часом здається, нездоланим орканом російщення.

У цьому бурхливому морі надій і розчарувань особливого значення набувають острівці бодай якоїсь упевненості в тому, що в ментальному двобої «двох Україн» переможе «наша». Тому належить цінувати зусилля гурту науковців, які взялися за труд пояснити, витлумачити, розкрити причини мовних здобутків і негараздів, змалювати перспективи утвердження української мови через реалізацію її державного статусу, поширення її в різних сферах громадського життя, опанування вітчизняного і зарубіжного досвіду регулювання мовних питань.

Як фахівець у царині соціальної та політичної психології, мушу відзначити в матеріалах збірника такий мінус, як недостатнє висвітлення психологічних аспектів розгляданої проблематики – на тлі домінування політично-правового та історично-культурологічного ухилу. Звісно, у сучасних умовах наявність такого ухилу є цілком зрозумілою й закономірною, але слід мати на увазі й те, що

чинники психологічного характеру – не сам лише сумнозвісний комплекс нижчості – відіграють надзвичайно важливу роль у мовно-національних проблемах. Отож доводиться пошкодувати, що в конференції спромоглися взяти участь мало моїх колег, хоча соціально-психологічний контекст адекватно відтворено в міркуваннях В. Демиденка про інтелектуально-мовний капітал народів України (щоправда, обіцяного автором для обговорення проекту відповідного закону я не побачив), І. Білоконя – про вплив мовного середовища на формування національної ідентичності, В. Шустя – про психологію мовлення управлінських еліт України, П. Михеда – про роль вивченої безпорадності в ставленні українців до української мови (тут вочевидь зайвим є використання англomовного терміна «learned helplessness», бо в україномовній психологічній термінології давно утвердився його переклад «вивчена безпорадність»). Психологічні моменти наявні також у доповідях І. Бурковського, Н. Галковської, І. Ющука. Проте ще більше місця для психологічних конотацій я вбачав би там, де є забагато публіцистичного патосу: коли б трохи менше закликів і гасел та більше щиросердого і водночас ділового обговорення проблем. Бо чи не вийде так, що збірник читатимуть здебільшого ті, кого й так не треба переконувати в цінності української мови, а ті, на чію нечітку позицію могло б позитивно вилинути слово науковців, не звернуть на неї уваги, сприйнявши за ще одну нецікаву «агітку».

Попри ці мої сумніви я впевнений, що збірник матеріалів наукової конференції «Питання мови, справа буття нації» належить видати і сприяти його поширенню не лише в наукових, а й у широких громадських колах, насамперед серед молоді, від поглядів і поведінки якої найбільше залежатиме майбуття і мови, і нації.

Головний науковий співробітник
Інституту соціальної та політичної психології НАПН України,
доктор психологічних наук, проф. **Вадим Васютинський**

ПІСНЯ ПРО ОБОРОНУ

Істину не зв'яяти
у хмільному реготі.
Журавлів угледіти
як без їх «курли»?
Легко розчинитися
у чужому леготі.
Чом так українською
думи пропекли?

Знать, судьба дорогою
не вела шовковою.
України проблиски –
поміж блок-пости.
Можна захищати нас
будь-якою мовою,
Тільки українською
можна зберегти.

Можна все по-чесному...
Бекати і мекати,
Навіть кукурікати –
не у звуках суть.
Скільки б не воскресли ми
у п'янкуму клекоті,
Тільки українською
кличе нас майбуть.

Як би не привабили
небеса обновою,
Не переінакшити –
над зірки й хрести.
Можна захищати нас
будь-якою мовою,
Тільки українською
можна зберегти.

Не перекалічити,
не попідтасовувать...
Українські корені –
крізь ропу віків.
І любов, підказують,
треба перековувать,
Так, щоб не вміщалася
на роздоллях слів.

Місяць понад вербами
зависа підковою.
Вже б і ошасливились –
не дають брати.
Можна захищати нас
будь-якою мовою,
Тільки українською
можна зберегти.

Україна – матінка,
та не територія,
За яку нам голови
ще не досікли.

Де гуля республіка,
там – і директорія.
Стали б українцями,
та гальмом – хохли.

Можна б і гарматною,
лиш не матюковою,
На краю галактики,
на межі сльоти
Можна захищати нас
будь-якою мовою,
Тільки українською
можна зберегти.

Пісня про оборону

Же-ти-ну не жи-ти у хилі-ношу ре-за-ти.
 Жу-ра-ва у-ра-жа-ти як без їх ку-ли?
 Не-ко раз-зи-ти ти-ся у су-мо-ну не-за-ти.
 Зо-ч так у кра-їна-ко-ю гу-ли про-ник-ли?
 Не, су-ва-га ро-за-но не ве-ст мо-во-во-ю.
 У-кра-ї-ни про-бис-ки-но-мж бо-во-во-ю.
 Ма-те-тя з-ка-ра-ти не су-ва-га-ко-ю мо-во-ю,
 Тя-б-ки у кра-їна-ко-ю ма-те-тя з-ре-ре-ти.
 Ма-те-тя з-ка-ра-ти не су-ва-га-ко-ю мо-во-ю,
 Тя-б-ки у кра-їна-ко-ю ма-те-тя з-ре-ре-ти.

КОЛИ ЗАМОВКНЕ МОВА
вірш-попередження, написаний у 2012 р.

Коли замовкне мова
На Сході і на Півдні,
То водночас замовкнуть
Всі соловейки й півні.
Мовчатимуть дерева,
І вітер, і вода,
Джерела пересохнуть,
Постане німота.
Вона мечем Дамокла
Над скронею зависне,
Бо з мовою замовкне
Душа і наша пісня.
Натомість відгукнеться
Тим голосом потужним,
Як голка біля серця,
Його «величність» суржик!
Так перекотиполем
Сповзем на маргінес...
А світ промовить з болем:
«Ось був народ і щез,
Пішов за вічний обрій,
Красивий і німий,
Як літописні обри
У часовій імлі».
Невже таки дістались
Критичної межі,
Що вигукнуть зосталось:
«О, Боже, поможи!

Верни нам нашу мужність,
І силу, і снагу,
Щоб перейшли ми дружно
Цю темряву й пургу,
Цю німоту зимову,
Яка нарешті скресне,
Дай подолати змову
І повернуть на весну».
Тоді вже не замовкнуть
Всі соловейки й півні,
Як не замовкне мова
На Сході і на Півдні!

ФОТОРЕПОРТАЖ

АВТОРИ ЗБІРНИКА

Білоконь Ігор Вікторович – кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України

Бурковський Ігор Зенонович – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Інституту мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України

Бутко Сергій Володимирович – представник Українського інституту національної пам'яті в Чернігівській області

Галковська Надія Миколаївна – вчитель вищої категорії Рудківської загальноосвітньої школи Чернігівської області

Грецький Олександр Сергійович – кандидат фізикоматематичних наук, доцент кафедри рекламного та виставкового бізнесу Інституту реклами Міжрегіональної академії управління персоналом

Демиденко Володимир Юрійович – президент Антикорупційної громадської спілки «Совість»

Зіневич Людмила Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри суспільних дисциплін та українознавства Чернігівського національного технологічного університету

Коваленко Володимир Федорович – виконавчий директор Харківського обласного об'єднання громадян «Українська родина»

Ковбасенко Юрій Іванович – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Михед Павло Володимирович – доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу слов'янських літератур Інституту літератури Національної академії наук України

Онищенко Надія Петрівна – директор Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Понамарчук Дмитро Митрофанович – директор часопису «ЄвроАтлантика», президент Фонду вільних журналістів імені В'ячеслава Чорновола

Тимошик Микола Степанович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри видавничої справи та мережевих видань факультету журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв

Ткаченко Всеволод Іванович – голова творчого об'єднання перекладачів Київської організації Національної спілки перекладачів України

Шкурко Микола Пантелійович – директор Ніжинської міськрайонної благодійної організації «Благодійний фонд «Ніжен»

Шусть Василь Володимирович – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії історії психології імені В. А. Роменця Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України

Ющук Іван Пилипович – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри слов'янської філології Київського міжнародного університету

**ВИСЛОВЛЮЄМО ЩИРУ ВДЯЧНІСТЬ
ЗА ДОПОМОГУ В ОРГАНІЗАЦІЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ПИТАННЯ МОВИ, СПРАВА БУТТЯ НАЦІЇ»**

- Василю Чепурному, почесному голові Чернігівського обласного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка;

- Олександру Шевченку, голові Чернігівського обласного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка;

- Сергію Ільющенку, Юлії Близнюк (за допомогу в організації конференції);

- Олені Фарапоновій (за виготовлення вінка);

- Валерію Сарані (за поради з державного управління);

- Віталію Радчуку (за поради з розробки мовного законодавства);

- Юрію Соболю, генеральному директору та колективу Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній»;

- Марині Рудик, директору ТОВ «Горизонт Норд» (за послуги кафе «Трапезна»);

- Марії Самосват, бухгалтеру Благодійного фонду «Ніжен»;

- Олександру Литовченку, молодшому науковому співробітнику Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній»;

- Сергію Бублику, начальнику відділу логістики ТОВ ПВКФ «Сяйво»;

- Роману Садовому, перевізнику;

- водіям Олексію Коротенку та Олександру Кунцю;

- Віктору Кошмалу (за гарні фотосвітлини).

Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній»

пропонує екскурсії

Оглядова екскурсія по території стародавнього Дитинця (Валу)
Оглядова екскурсія по території стародавнього Дитинця (Валу) з
відвідуванням Спасо-Преображенського собору
Оглядова екскурсія по території Болдиної гори
Оглядова екскурсія по території Болдиної гори з відвідуванням Троїцького
монастиря
Оглядова екскурсія по території Єлецького монастиря та кургану Чорна
могила
Оглядова екскурсія по території сучасного центру Чернігова
Оглядова екскурсія по території стародавнього Чернігова з пам'ятками
архітектури XI–XIX ст.

Спасо-Преображенський собор, XI ст.
Борисоглібський собор, XII ст.
Антонієві печери, XI–XVIII ст.
Виставка «Мистецтво Чернігівщини XVII–XX ст.»
Професійний іконопис
Старообрядницька ікона
Народна ікона
Клас Колегіума
Виставка «Чернігів і чернігівці 100 років тому»

Запрошуємо оглянути величні архітектурні шедеври та унікальні музейні
експозиції, дізнатися багато цікавого про місто Чернігів та його пам'ятки

Музеї працюють без вихідних, з 10.00 до 18.00

Наша адреса: вул. Преображенська, 1 (Вал), м. Чернігів, 14000, Україна
тел. +38 (0462) 645-964
електронна адреса – oldcher@gmail.com
веб-сайт – <http://oldchernihiv.com/>

Збірник видано за фінансової підтримки
Асоціації «Об'єднання підприємств Ніжинщини»
і Ніжинської міськрайонної благодійної організації
«Благодійний фонд «Ніжен»

Ніжинська міськрайонна благодійна організація
«Благодійний фонд «Ніжен»
здійснює діяльність щодо відродження
історико-культурної спадщини краю

Із пропозиціями, рукописами, внесками звертатися
за адресою:
вул. Московська, 7-а, м. Ніжин, 16608, Чернігівська обл.

тел./факс (04631) 5-44-32, www.nizhen.com.ua

Асоціація «Об'єднання підприємств Ніжинщини»
www.opn.com.ua

Наукове видання

Чернігівське обласне об'єднання Всеукраїнського товариства
«Просвіта» імені Тараса Шевченка

Ніжинська міськрайонна благодійна організація
«Благодійний фонд «Ніжен»

Національний архітектурно-історичний заповідник
«Чернігів стародавній»

Питання мови, справа буття нації

Матеріали науково-практичної конференції
(Чернігів, 21 лютого 2016 р.)

*Редколегія публікує матеріали, не завжди поділяючи погляди їх авторів.
Автори несуть відповідальність за повноту та системність
висвітлення питання, достовірність фактичного матеріалу, автентичність
цитат і точність бібліографічних посилань.*

Адреса редакційної колегії:

Чернігівське обласне об'єднання
Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка
вул. Хлібопекарська, 10, м. Чернігів, 14000, Україна тел. (0462) 49283

Підписано до друку 00.00.2016 р. Формат 60x84/16. Папір офсет.
Гарнітура Times Ум. др. арк. 6,51. Обл.-вид. арк. 4,02.
Тираж 300 прим. Зам. №

Видавець і виготовлювач ПП Лисенко М.М.
16600, м. Ніжин Чернігівської області, вул. Шевченка, 20
Тел.: (04631) 9-09-95; (067) 4412124
E-mail: vidavec.lisenko@gmail.com

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2776 від 26.02.2007 р.